

Osa 2, tiedonhankinnan menetelmiä

Menetelmien jaottelu eri vaiheisiin on karkea ja esimerkinomainen. Useat menetelmät sopivat moneen kehittämistyön vaiheeseen. Jaottelu toimii lähinnä ajatuksien antajana kehittämistyön ja ennakoarvioinnin tekijälle.

Sisällysluettelo

Eräs tiedonhankinnan menetelmä lyhyesti.....	2
Laadulliset ja määrälliset menetelmät.....	2
Sekundääriset aineistot.....	2
Kysely ja haastattelu	3
Kyselylomakkeen laatiminen.....	5
Haastattelu.....	6
Havainnointi.....	8
Vuorovaikutusmenetelmät	9
Yleisötilaisuus.....	10
Yhteistyöryhmät.....	10
Reflektiivinen ryhmä	11
Lähteet.....	12
Aineiston käsittely ja käyttö.....	13
Tilastollisen tiedon käyttö.....	14
Tilastojen käsittely	14
Indikaattorit.....	17
Lyhyesti sosiaali- ja terveysalan indikaattoreista	18
Teemoittelu	19
Tyypittely	21
Taulukointi.....	21
Vältä tietotulvaa!.....	22
Lähteet.....	23
2. Lisää nykytilan kartoittamisen menetelmiä	24
2.1 Sekundääristen aineistojen käyttö.....	24
2.2 Kysely ja haastattelu	24
2.3 Yleisötilaisuus.....	24
2.4 Fokusryhmät.....	24
2.5 Havainnointi.....	25
2.6 Mielikuvakartta	25
2.7 Ohjattu kävelyretki ja aistikävely	26
2.8 Ideoivat ryhmät (asukasraati, keskustelufoorumi, yhteistyöryhmä)	26
2.9 Reflektiiviset ryhmät (alue- ja teemaseulat, samoalainen ympyrä)	27
2.10 Ryhmätyömenetelmät (suunnittelupaja ja aivoriihi).....	28
2.11 SWOT-analyysi, SWAP-analyysi.....	28
2.12 Yhteisöanalyysi ja alueanalyysi	29
2.13 Jana / Kaariharjoitus.....	30
2.14 Kalanruoto-malli	30
2.15 Tavoitteiden ristiinarviointi.....	31

Eräs tiedonhankinnan menetelmä lyhyesti

Tiedonkeruussa ei kannata kerätä kaikkea mahdollista tietoa, jota tutkittavasta kohteesta on saatavilla, vaan periaatteena on ennemminkin tiedon minimointi: tietoa kerätään niin vähän kuin on tarpeen. Tiedonkeruu tulee tehdä oman tietotarpeen puntaroinnin pohjalta: mikä tieto on oleellista tutkittavan kohteen kannalta, mikä kannattaa jättää ulkopuolelle? Mitä tietoa kohteesta on jo saatavilla, miltä alueilta tietoa tulee kerätä lisää? Ennen tiedonkeruun aloittamista on tärkeää miettiä mitä todella haluaa tietää. Selkeä tavoite ja rajaus helpottavat ja nopeuttavat tiedonkeruuta.

Aluksi kannattaa tutustua olemassa olevaan tietoon (sekundääriaineistoon), koska sitä on runsaasti saatavilla ja se on yleensä helpoimmin hankittavissa. Kartoituksen pohjalta voidaan miettiä, ovatko lisäselvitykset tarpeellisia ja millä tiedonhankintamenetelmillä ne tulee toteuttaa.

Laadulliset ja määrälliset menetelmät

Tiedonkeruun menetelmät voidaan jakaa kvantitatiivisiin eli määrällisiin ja kvalitatiivisiin eli laadullisiin menetelmiin.

Kvantitatiivinen tutkimustapa on mittaava ja vastaa kysymyksiin "kuinka paljon", "kuinka usein" tai "kuinka voimakkaasti". Sitä käytetään usein silloin, kun halutaan mitata määrällisesti eri käyttäytymismuotojen yleisyyttä, mielipide- tai asenne-eroja.

Kvalitatiivinen tutkimus vastaa kysymyksiin "mitä", "miksi" tai "kuinka" ja näin se tuottaa tietoa asukkaiden omista näkemyksistä ja kokemuksista. Sen avulla saadaan tietoa myös asenteiden ja mielipiteiden taustalla olevista arvoista.

Ihmisiin kohdistuvia vaikutuksia on vaikea arvioida pelkästään kvantitatiivisin tutkimusmenetelmin, koska arviointiin on olennaista saada mukaan ihmisten omia näkemyksiä hyvinvoinnistaan. Menetelmät onkin valittava siten, että eri menetelmät täydentävät toisiaan.

Muista, että eri tekniikoilla kerätty tieto painottuu eri tavoin. Vaikka yleisötilaisuudessa saattaa tulla vain kielteistä palautetta, haastattelemalla saatava palaute voi olla neutraalia tai myönteistä.

Sekundääriset aineistot

Sekundäärisellä aineistolla tarkoitetaan sellaisia jo olemassa olevia aineistoja, jotka on tuotettu muuta tarkoitusta kuin IVA:a varten, mutta joiden sisältöä voidaan hyödyntää vaikutusten arvioinnissa. Sekundääriset aineistot voidaan jakaa kuvailevaan (sanat, kuvat) ja määrälliseen aineistoon (numerot ja taulukot).

Sekundäärisen aineiston lähteitä ovat mm:

- tilastot (esim. kuntien omat, Tilastokeskus (esim. Suomi-CD), Stakes, Kuntaliitto, läänit jne.)
- aikaisemmat tutkimukset
- organisaatioiden asiakirjat, suunnitelmat, strategiat jne. (esim. kaavoitusasiakirjat, kokousmuistiot)
- kartat sekä puhelinluettelot

- joukkotiedotuksen ja kulttuurin tuotteet (esim. lehtikirjoitukset, internetin keskustelupalstat)

Sekundäärisellä aineistolla on monenlaisia käyttötapoja. Sillä voidaan selvittää esimerkiksi:

- kohdealueen väestöprofiili

Tilastoista löydettäviä demografisia tietoja ovat mm. asukasmäärä, ikä- ja sukupuolirakenne, väestöryhmät, työttömyys, muuttoliike, koulutusrakenne, elinkeinorakenne, väestöennuste, rikollisuus, sairastavuus ja liikkuminen.

- alueen fyysinen ympäristö

Kartoilla voidaan selvittää mm. alueen saavutettavuutta, liikkumismahdollisuuksia, esteettömyyttä, väestön sijoittumista, alueen rakentumista, luontokohteita ja historiaa.

- kohdealueen historiallinen tausta
- vapaa-ajanviettotapoja ja -paikkoja
- erilaisia intressiryhmiä, joita alueella on

Media-analyysillä (esim. sanomalehdistä) saa tietoja alueella vaikuttavista ryhmittymistä, alueelle tärkeistä kysymyksistä ja alueen arvoista ja kulttuurista yleisemminkin

- paikallistalouden tila
- asuntopolitiikka

Kuntasuunnitelmat antavat käsityksen mm. alueen taloudesta ja sen näkymistä.

- infrastruktuurin ja muiden palveluiden saatavuus

Puhelinluetteloiden avulla voidaan selvittää, mitä palveluita alue tarjoaa, millaista yritystoimintaa siellä on, kuinka kauas alueen vaikutuspiiri ulottuu.

Kysely ja haastattelu

Kyselystä ja haastattelusta käytetään myös yhteisnimitystä survey-tutkimus, joka kuvastaa sitä, että menetelmät täydentävät toisiaan tiedonkeruussa ja niitä käytetään usein parivaljakkona.

Menetelmien käyttöjärjestys vaihtelee. Jos tehdään aluksi kysely, saadaan käsitys siitä, millaisia mielipiteitä ihmisillä on ja miten ne jakautuvat. Haastattelulla voidaan syventää kyselyä esiin nousseita eroja kysymällä, mistä erot johtuvat. Voidaan myös toimia päinvastaisessa järjestyksessä, jolloin haastattelun käyttö aluksi pyrkii varmistamaan sen, että kyselyssä osataan tehdä oikeita kysymyksiä. Kyselyn avulla voidaan selvittää haastatteluissa esiin tulleiden aiheiden tai kysymysten asemaa yleisessä mielipideilmastossa.

Survey-menetelmiä ei kuitenkaan suositella ensisijaisiksi tiedonkeruumenetelmiksi, vaan niitä tulee käyttää vasta sitten, kun tiedetään, mitä tietoja halutaan kerätä. Ne ovat käyttökelpoisia, kun

selvitetään asukkaiden ja intressiryhmien mielipiteitä ja käsityksiä esimerkiksi mahdollisista vaikutuksista sekä eri vaihtoehdoista.

Eräs keino varmistaa että kyselyssä ja haastatteluissa kysyttävät kysymykset tuottavat haluttua tietoa on operationalisointi. Sen avulla tutkimuksen kohteena oleva abstrakti asia, kuten esimerkiksi identiteetti tai viihtyvyys, jaetaan osiin, jotta saadaan aikaan mittareita eli muuttujia, joilla ilmiötä voidaan mitata. Operationalisoinnilla varmistetaan abstraktin käsitteellisen tason eli teorian ja konkreettisen empiirisen tason eli varsinaisen mittarin tai muuttujan mahdollisimman hyvä vastaavuus. Huolellinen operationalisointi mahdollistaa oikeansuuntaisen tulkinnan eli yleistämisen ja siirtymisen taas empiiriseltä käytännön tasolta teoreettisemmalle tasolle. (Alkula ym. 1999)

Operationalisointi on vaiheittainen prosessi: (Alkula ym. 1999)

Käsitteen tai mitattavan asian hahmotus, rajaus ja määrittäminen

- vaiheen laajuus riippuu mitattavan asian laajuudesta: ikäjakauman mittaaminen on helpompaa kuin esimerkiksi alueidentiteetin tai viihtyisyyden mittaaminen

Laajan käsitteen jakaminen pienempiin osa-alueisiin

- kukin käsite jaetaan pienempiin osiin, jotka mahdollisesti vielä pienempiin osiin
- siirrytään abstraktista käsitteestä konkreettisempaan suuntaan

Empiirinen taso: on selvillä mitä mitataan, miten ja millä kysymyksillä

- kielenkäyttö eli kysymykset ovat arkikielisiä
- on joukko mittareita tai indikaattoreita, jotka kuvaavat osia alkuperäisestä abstraktista käsitteestä

Operationalisoinnin kuvaus

- operationalisoinnin vaiheiden kuvaus varmistaa mittaustulosten läpinäkyvyyden
- mittausten lähtökohdista ja toteutuksesta voidaan aina olla erimielisiä, mutta mittaustulosten läpinäkyvyys mahdollistaa lukijalle tulkintojen perusteiden ymmärtämisen

ESIMERKKEJÄ operationalisoinnista:

Valtatien 4:n parantamisesta välillä Kalliola-Lepistönmäki -YVA (Tielaitos 1994):

Hahmotetut kokonaisuudet: asuminen, viihtyvyys, liikkuminen ja palvelut

Teemojen jakaminen tavoitteiksi (tavoitteet tulivat asukkailta): asuminen (alueen henki ja yhteisöllisyys säilyvät, pakkomuutto minimoituu), viihtyvyys (melun ja päästöjen kokeminen vähenee), liikkuminen (liikenneturvallisuus paranee), palvelut (kaupalliset palvelut paranevat, julkisen liikenteen yhteydet säilyvät).

Esimerkki asumisen indikaattoreista: Alueen henkeen vaikuttavat ja yhteisöllisyyden tekijät selvitetään asukashaastatteluin, kysymyksiä muuttaneille "miksi muutit/mitä uudelta asuinalueelta löytyy sellaista mitä vanhassa ei ollut", kaikille "mitkä asiat tärkeitä ympäristössäsi, mikä on arvokasta naapurustossasi". Vastaukset kootaan teemoiksi laadullisiksi indikaattoreiksi. Pakkomuuttajien lukumäärä kuvataan vaihtoehdoittain maantieteellisen ja demografisen jakauman mukaan.

Kyselylomakkeen laatiminen

Kyselylomakkeen laatiminen heti arvioinnin alkuvaiheessa ei ole suositeltavaa, vaan aluksi on tarkoituksenmukaisempaa tutustua kohteeseen mm. sekundääriaineiston tai haastattelujen avulla, jotta tiedetään mitä oikeastaan halutaan tietää (ks. edellä operationalisointi). Alussa on hyödyllistä listata kaikki tarvittavat tiedot eli tehdä tiedontarpeen kartoittaminen. Listaamisesta edetään käsitteiden ja teemojen konkretisointiin esim. operationalisoinnin avulla.

Kyselyt voidaan tehdä lomakkeella, joka joko postitetaan tai jaetaan henkilökohtaisesti. Henkilökohtaisia lomakkeita voi jakaa esimerkiksi yleisötilaisuuksissa. Tämä menetelmä on halpa ja sillä saadaan melko korkea vastausprosentti. Tosin tällöin otoksen otanta on usein suppea ja edustavuus heikko. Lomakkeet voidaan jakaa myös suoraan kotitalouksiin. Menetelmä on kallis ja aikaa vievä, mutta sen avulla saadaan kuitenkin varmistettua otoksen edustavuus.

Ajankohtainen sovellus on sähköpostikysely. Myös internetin keskustelupalstoja kannattaa hyödyntää. On syytä silti muistaa, ettei internet tavoita vielä läheskään kaikkia.

Yleisiä ohjeita:

Tee kysymykset niin selkeiksi, että vastaajat voivat ymmärtää ne vain yhdellä tavalla. Muotoile kysymykset myös selkeäksi kokonaisuudeksi, jotta vastaaja pystyy helposti hahmottamaan lomakkeen rakenteen

Kysymykset eivät saa olla johdattelevia eikä mikään vastausvaihtoehto saa olla jo etukäteen muita houkuttelevampi.

ESIMERKKI:

Yleensä ihmiset haluavat antaa itsestään paremman kuvan ja kaunistelevat vastauksiaan. Sen takia tiettyjä asioita kannattaa kysyä epäsuorasti: esimerkiksi jos tiedetään, että auto merkitsee ihmiselle paljon, ei kannata kysyä omistaako hän autoa. On parempi kysyä "onko teillä lähitulevaisuudessa tarkoituksena hankkia auto?" Tällöin henkilöllä on mahdollisuus vastata itselleen myönteisellä tavalla, koska hän voi sanoa aikovansa hankkia auton.

Yhdessä kysymyksessä ei saa kysyä useampaa kuin yhtä asiaa kerralla. Kysymysten tulee olla myös mahdollisimman lyhyitä ja selkeitä.

Kielen tulee olla selkeää yleiskieltä, ammattisanastoa tulee välttää.

ESIMERKKI:

Älä kysy: "millaiseksi luonnehtisit alueesi identiteettiä". Identiteetti on käsitteenä hankala. Kysymys on muutenkin liian laaja; jos halutaan selvittää alueen henkeä, se tulee kartoittaa ennemminkin useilla pienimuotoisemmilla kysymyksillä. Esimerkiksi: "Kuinka viihdyt alueella?" "Millaiseksi koet naapuruston?" "Mikä alueellasi on hyvää?" "Mikä alueellasi on huonoa?"

Tee myös avoimia kysymyksiä monivalintakysymysten lisäksi, tai jätä ainakin monivalintakysymysten viimeinen vaihtoehto avoimeksi.

ESIMERKKI:

Vaikka avoimet kysymykset ovat työlämpiä analysoida, tee kysymyksiä, joissa ei ole valmiina

vastausvaihtoehtoja vaan vastaaja voi kertoa asiasta omin sanoin. Näin voidaan saada esiin uusia, yllättäviä asioita.

Kysy tosiasiakysymyksiä, mutta myös mielipidekysymyksiä.

ESIMERKKI:

Tosiasiakysymys on esimerkiksi: missä käyt kaupassa? Mielipidekysymys on esimerkiksi: millaiseksi luonnehtisit naapurustoasi? Mielipidekysymyksiin ei ole olemassa oikeaa ja väärää vastausta. Kysymykset tulee laatia siten, ettei vastaukseen vaikuta yksilön yleinen taipumus myöntyä, olla yhtä mieltä tai eri mieltä. Esimerkiksi hiljainen enemmistö taipuu helposti yleisen mielipiteen kannalle.

Mielenkiintoiset ja helpot kysymykset tulee sijoittaa lomakkeen alkuun. Arkaluontoiset kysymykset sijoitetaan loppuun; näin ne eivät pääse pilaamaan koko kyselyä, vaikka saisivatkin vastaajan ärsyntyneeseen

Jos käytetään kysymyssarjoja, joiden osakysymykset ovat riippuvaisia toisistaan, sijoitetaan ne peräkkäin suppenevaksi sarjaksi, joka alkaa laajalla yleiskysymyksellä ja päättyy kapea-alaisempiin erityiskysymyksiin.

Haastattelu

Kysely- ja haastattelumenetelmien rajanveto on ongelmallista. Lähtökohtaisena jakona voidaan pitää sitä, että haastattelussa haastattelija kirjaa vastaukset muistiin ja kyselyssä vastaaja täyttää itse tiedot. Erilaisia variaatioita näiden kahden välimaastossa ovat esim. lomakehaastattelu, puhelinhaastattelu (jossa vastaukset tallennetaan puhelimesta suoraan tietokoneelle) ja kyselylomakkeen täyttö ohjatusti. Jälkimmäisessä vastaaja täyttää itse lomakkeen, mutta haastattelija voi tarkentaa tai selventää kysymyksiä vastaajalle. Ensimmäisessä taas haastattelija täyttää vastaajan tiedot lomakkeeseen, jota vastaaja ei välttämättä edes näe.

Yleisimmin käytetty haastattelumenetelmä on teemahaastattelu. Tässä menetelmässä haastattelijalla on tiedossa aihepiirit, teemat, jotka hän kysyy kaikilta haastateltavilta. Teemojen alle mietitään tarkentavia kysymyksiä. Kysymyksillä ei ole tarkkaa muotoa ja järjestystä; tärkeintä on, että kaikki teemat tulevat käsitellyiksi.

Teemahaastattelurunko kannattaa aluksi testata ns. pilottiryhmällä, jotta nähdään, saadaanko valituilla teemoilla selville haluttu informaatio ja toimiiko haastattelurunko ylipäätään. Teemahaastattelua suositellaan, kun halutaan saada tietoa vähemmän tunnetuista ja tiedostetuista asioista sekä erilaisista mielipiteistä ja niiden perusteluista.

Toinen suosittu haastattelumuoto on ryhmähaastattelu. Sillä tarkoitetaan ryhmäkeskustelua halutusta aiheesta tai teemoista. Ryhmähaastattelu on joustava, nopea ja yleensä paljon informaatiota antava tiedonkeruumenetelmä, jonka kustannukset ovat kohtuulliset.

Ryhmähaastattelussa haastateltavat vaikuttavat toisiinsa. Tällä on sekä hyvät että huonot puolensa. Jos ryhmää dominoi pari vahvempaa henkilöä, saattaa "heikompien" ihmisten ääni jäädä kuuluvista. Toisaalta, ryhmähaastattelussa ryhmän sisäinen kontrolli voi auttaa siinä, ettei asioita kaunistella, koska haastateltavat kontrolloivat toinen toisiaan. Ryhmähaastattelussa haastatellut saavat tukea

toisistaan. Menetelmällä voidaan saada myös tavallista enemmän tietoa, koska toisten lausumat voivat herättää uusia ajatuksia ja mielikuvia osallistujissa.

Ryhmähaastattelussa haastattelijan rooli korostuu eri tavoin kuin yksilöhaastattelussa, sillä ryhmän kontrollointi ja hallitseminen on vaikeampaa kuin yksilön. Ryhmähaastattelu vaatiikin tutkijalta perinteisten haastattelutaitojen lisäksi myös ryhmädynamiikan hallintaa.

Sopivana ryhmämääränä pidetään yleensä 4-8 henkilöä. Ryhmän koostumuksen suhteen on olemassa erilaisia näkemyksiä. Yleensä ajatellaan, että haastateltavien tulisi olla suhteellisen yhtenäinen joukko, jotta kaikki ymmärtävät esitetyt kysymykset samalla tavalla. Eli kun halutaan saada selville nimenomaan asukkaiden mielipiteitä, kannattaa ryhmä koota pelkästään asukkaista. Keskustelu saattaa lukkiutua, jos mukaan otetaan edustajia myös muilta tahoilta (asukkaat saattavat esimerkiksi pelätä, että heidän kriittiset mielipiteensä tuottavat heille jatkossa ongelmia eivätkä näin ollen uskalla tuoda julki todellista mielipidettään).

Toisaalta, jos halutaan monia eri väestöryhmiä koskevaa tietoa, heterogeeninen ryhmä voi tuoda enemmän informaatiota, koska ryhmässä saadaan esiin näkemysten monimuotoisuus ja eri ryhmien mielipiteet. Ryhmähaastattelu voi toimia myös eräänlaisena sovitteluna, jossa eri näkemysten tai vaihtoehtojen kannattajat voivat oppia ymmärtämään toistensa näkökulmia.

Samoin kuin teemahaastattelussa, myös ryhmähaastattelussa kannattaa käyttää etukäteen laadittua teemahaastattelurunkoa. Yleensä suositellaan, että haastattelurungossa olisi enintään viisi aihekokonaisuutta. Haastattelut tulee järjestää neutraalissa, rauhallisessa ympäristössä, jossa tilajärjestelyt voidaan hoitaa halutulla tavalla. Parhaassa tilanteessa osallistujat saadaan istumaan ympyrän muotoon niin, että kaikki osallistujat näkevät toisensa.

Taulukossa esitetään yleisiä piirteitä kyselylle ja haastattelulle ja luonnehditaan niiden yleisiä eroja

HAASTATTELU	KYSELY
kun kysytään: miksi, miten, millainen? Kun halutaan tietoa vähän tunnetuista ja kartoittamattomista aiheista	kun kysytään: kuinka moni, kuinka yleinen, kuinka voimakas?
harkinnanvarainen näyte	pyrkimys tilastolliseen edustavuuteen
korkea vastausprosentti	alhainen vastausprosentti (paitsi lomakkeissa, jotka kerätään paikan päällä tai noudetaan kotoa)
voidaan taata edustavuus	edustavuus kyseenalaista: riippuu kyselytavasta ja vastausprosentista
vuorovaikutus ja kontakti tutkimuskohteen kanssa	yksityisyys taattu, mutta vastauksia ei voida kontrolloida
tieto pyrkii syvällisyyteen	tieto pyrkii yleistettävyyteen
kallis	halpa
aikaavievä	nopea

joustavuus: sallii lisäkysymykset ja tarkennukset	joustamaton: kysymykset muotoiltu etukäteen -> vaikea arvioida, tuleeko kaikki olennainen kysytyksi
tiedon analysointi vie aikaa	tulosten esittäminen helppoa

Havainnointi

Havainnointi voi olla joko osallistuvaa tai ulkopuolista, jolloin voidaan puhua myös observoinnista. Osallistuvalla havainnoinnilla tarkoitetaan aineistonkeruutapaa, jossa tutkija osallistuu tutkimansa yhteisön toimintaan, jalkautuu yhteisön pariin. Havainnointia, niin osallistuvaa kuin ulkopuolistakin, käytetään, kun halutaan kerätä tietoa sosiaalisesta ympäristöstä.

Havainnointia kannattaa käyttää silloin, kun tutkitaan asenteita ja mielipiteitä, joita on vaikea ilmaista suoraan sanallisesti. Myös lasten näkemyksiä tutkittaessa kannattaa käyttää havainnointia, koska haastattelujen kieli voi olla liian vaikea lapsille ja toisaalta haastatteluissa on vaikea pitää yllä lasten mielenkiintoa.

Havainnointiin soveltuvia kohteita ovat erityyppiset tilaisuudet kuten yleisötilaisuudet tai asukaskokoukset. Havainnointipaikkoina voidaan myös käyttää erilaisia palvelupisteitä (esim. kaupat, kirjastot, pubit), puistoja, leikkipaikkoja, bussipysäkkejä, kevyen liikenteen väyliä jne.

Havainnointi toimii parhaiten silloin, kun siihen yhdistetään myös muita menetelmiä. Havainnointia voidaan täydentää mm. haastatteluilla, piirtämällä, kirjoittamalla, valokuvaamalla, videoimalla tai erilaisilla karttasovelluksilla.

Esimerkiksi lasten ja nuorten mielipiteitä on hyvä selvittää karttasovellusten avulla. Apuna voidaan käyttää erilaisia mielikuvakarttoja, joissa vastaajia pyydetään merkitsemään karttaan paikat, jotka he kokevat miellyttäväksi tai epämiellyttäväksi. Tässä voidaan käyttää apuna erilaisia sanoja; vastaajaa esimerkiksi pyydetään yhdistämään tietty sana (esimerkiksi kaunis, pelottava, rentouttava jne.) ja paikka. Näin saadaan selville alueen herättämät mielikuvat ja merkitykset.

ESIMERKKEJÄ:

Yksi sovellus mielikuvakartoista on tarrakartta. Sen toteuttamiseen tarvitaan tutkittavan alueen kartta tai pohjapiirros. Kartan tulee olla mahdollisimman havainnollinen; siinä tulee erottua myös yksittäiset rakennukset ja katujen nimet. Kartta kopioidaan kaikille osallistujille niin, että se ympärille jää tyhjää tilaa. Erilaisia paikkoihin liittyviä kokemuksia ja tunteita merkitään karttoihin erivärisillä tai erilaisilla symboleilla sisältävillä tarroilla. Symbolit voidaan keksiä itse. Jokaisesta tarrasta vedetään viiva kartan reunaan ja perustellaan miksi kyseessä oleva paikka on vastaajan mielestä esim. kaunis tai pelottava

Tarrakartasta on mahdollista arvioida mihin ja minkä tyyppiin paikkoihin eri merkitykset kasautuvat. Mielitymysten perusteluita voi luokitella sisällöllisiin luokkiin. Sisällöllisillä luokilla tarkoitetaan esim. toiminnallista syytä ("käyn siellä aina pelaamassa jalkapalloa") tai esteettistä syytä ("paikka on kiva, koska siellä on kauniit kalliot"). Menetelmään voidaan yhdistää myös haastattelu, jolloin kartta toimii haastattelun lähtökohtana. Haastatteluilla on mahdollisuus tehdä jatkokysymyksiä ja näin syventää tietoa.

Havainnointia on tehty paljon ns. kävelykierroksen muodossa. Kävelykierroksen perusajatuksena on mennä tietyn ryhmän kanssa paikan päälle havainnoimaan ja arvioimaan asuinalueita systemaattisesti.

Kävelykierros koostuu ryhmäkävelystä ja -keskustelusta. Sopiva koko ryhmälle on 8-10 henkeä. Ryhmään valitaan erilaisia näkökulmia edustavia henkilöitä: asukkaita, suunnittelijoita, virkamiehiä ja eri intressitahojen edustajia.

Ennen kierrosta suunnitellaan reitti tutkittavalle alueelle ja se merkitään karttaan. Reitin varrelle valitaan myös pysähdyspaikkoja, jotka merkitään karttaa numeroilla. Pysähdyspaikat kannattaa valita siten, että saadaan tietoa juuri niistä asioista, jotka alueella kiinnostavat.

Reitillä ja pysähdyspaikoilla kukin osallistuja kirjaa omat huomionsa muistiin ilman keskustelua. Muistiinpanoista ja havainnoista järjestetään heti kävelyn jälkeen purkutilaisuus, jossa kootaan yhteen eri havainnot ja niistä keskustellaan. Keskusteluissa esiin tulleet teemat voidaan kirjata esimerkiksi fläppitaululle. Apuna mieleen palauttamisessa voidaan matkan varrella käyttää esimerkiksi valokuvausta tai videointia.

Menetelmä tarjoaa mahdollisuuden myös variaatioihin. Osallistujat voivat esimerkiksi haastatella reitin varrella asukkaita. Matkalle voidaan ottaa mukaan myös lastenrattaita, pyörätuoleja tai painavia kasseja liikkumisen esteiden havainnollistamiseksi.

Vuorovaikutusmenetelmät

IVA-prosessi on jatkuvaa vuorovaikutusta (tai vuoropuhelua) eri tahojen kanssa. Kullakin taholla on omat arvostuksensa ja intressinsä, jotka voivat olla keskenään yhdensuuntaisia tai ristiriitaisia. Vuoropuhelulla pyritään selvittämään ja ottamaan huomioon näitä erilaisia näkemyksiä sekä löytämään myös ratkaisuja, jotka kaikki osapuolet voivat mahdollisuuksien mukaan hyväksyä.

Vuorovaikutusmenetelmillä voidaan tuottaa tietoa suunnittelijoille IVA-prosessin kaikissa vaiheissa. Näin suunnittelun laatu paranee. Lisäksi vuorovaikutusmenetelmät palvelevat kansalaisten ja muiden viranomaisten tiedon saantia sekä osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia ja lisäävät näin demokratiaa.

Vuorovaikutus eri osapuolten kanssa tuottaa monipuolista päätöksentekoaikainetta. Vuoropuheluun tulisi saada mukaan kaikki eri tahot suunnittelijoista ja viranomaisista kansalaisryhmiin ja yksittäisiin kansalaisiin. Lisäksi yhteistyötä tulisi tehdä myös luottamushenkilöiden ja tiedotusvälineiden kanssa.

Tietyt vuorovaikutusmenetelmät voivat kuitenkin edellyttää osanottajien määrän rajoittamista. Tällöin on ratkaistava, kuka valitsee osallistujat, millä perusteella ja miten taataan osallistujien riittävä edustavuus. Ongelmana vuoropuhelussa on nimittäin usein se, että heikot intressiryhmät jäävät ulkopuolelle. Heidän näkemyksensä tuleekin huomioida sitten muulla tavalla (esim. haastattelemalla). Yksi tapa rajoitetun osallistujamäärän valinnassa on antaa kansalaisten itse valita edustajansa. Jollei toimivia yhdistyksiä ole, kansalaisia voidaan auttaa organisoitumaan ryhmiksi, jotka sitten valitsevat edustajansa vuoropuheluun.

Kuinka sitten identifioida alueella vaikuttavia ryhmittymiä? Aluksi tulee muistaa, että ei rajoituta pelkästään organisoituihin intressiryhmiin, vaan huomioidaan myös spontaani kansalaistoiminta.

Kenttähaastattelujen avulla voidaan selvittää mahdollisia intressiryhmiä. Tässä kannattaa hyödyntää lumipallotekniikkaa: haastateltavilta kysytään, tietävätkö he muita ryhmiä/henkilöitä, joita kannattaisi haastatella. Haastatteluissa kannattaa myös hyödyntää vanhojen hankkeiden toteuttamisessa olleita ihmisiä. Muutenkin vanhoista suunnitelma- ja hankedokumenteista voi löytyä arvokasta informaatiota. Myös karttoja ja väestötietoja tutkimalla voidaan selvittää alueet, joille vaikutukset todennäköisesti kohdistuvat sekä näillä alueilla vaikuttavia ryhmittymiä.

Seuraavassa esitellään vuorovaikutusmenetelmiä, joissa suunnittelijat ovat välittömässä vuorovaikutuksessa kansalaisten kanssa. Oleellista on, että tiedonkeruu on tässä kaksisuuntaista eivätkä menetelmät rajoitu pelkästään tiedonjakamiseen.

Yleisötilaisuus

Yleisötilaisuuksien järjestämisellä on monenlaisia tavoitteita. Ne voivat olla selkeästi tiedotustilaisuuksia, jolloin suunnittelijat ainoastaan kertovat hankkeen vireillöolosta tai esittelevät suunnitelmiaan. Yleensä toisena tavoitteena on tiedonhankinta eli kerätään myös osallistujien kommentteja ja näkemyksiä. Parhaimmillaan yleisötilaisuudet toimivat myös keskustelun ja sovittelun areenoina, joilla voidaan edistää eri osapuolten keskinäistä ymmärrystä. Tällöin yleisötilaisuus ei jää pelkästään yksipuoliset tiedotukseksi ja tiedonhankinnaksi, vaan on laajempaa yhteistyötä ja osallistumista.

Yleisötilaisuuksia on monenlaisia. Sen minkälainen järjestetään ratkaisee tilaisuuden tavoite: halutaanko tiedottaa, kerätä tietoa vai monipuolisempaa ja laajempaa yhteistyötä ja osallistumista.

Yleisötilaisuudesta tulee ilmoittaa paikallislehdissä tai radioissa, esitteillä, tiedotteilla, ilmoitustaululla jne. Tavoitteena on, että koko kohderyhmä ja tiedotusvälineet tietävät tilaisuudesta. Tilaisuus järjestetään kuntalaisille tutussa paikassa (esim. koulu, monitoimitalo), jonne järjestetään viitoitus selkeillä kylteillä. Ajankohta on mietittävä niin, että se sopii mahdollisimman monelle, yleensä illalla tai iltapäivällä. Tilaisuudessa tulee olla riittävästi suunnittelijoita, jotta kaikille halukkailla on mahdollisuus keskustella heidän kanssaan. Yleisötilaisuuden osallistujilla tulee olla mahdollisuus antaa palautetta sekä suullisesti että kirjallisesti. Suullinen palaute kirjataan myös muistiin.

Ongelmana yleisötilaisuuksissa on yleensä se, että vain äänekkäiden ryhmien näkemykset tulevat esille. Sen takia hiljaisempia ryhmiä tulisikin tukea niissä esimerkiksi ryhmätyömenetelmien avulla. Yleisötilaisuuksissa on myös vaarana se, että ne muodostuvat loppujen lopuksi yksisuuntaiseksi tiedonjakamiseksi. Etuna on se, että asukkaiden näkemyksistä voidaan saada paljon tietoa nopeasti ja halvalla.

Yhteistyöryhmät

Yhteistyöryhmään kootaan eri tahojen edustajat keskustelemaan hankkeesta ja sovittelemaan erilaisia mielipiteitä. Sen tarkoituksena on tuoda päättäjien tietoon sekä julkisuuteen eri osapuolten näkemykset perusteluineen. Tärkeää on sopia heti aluksi työn tavoitteista ja toimintatavoista.

Yksi yhteistyöryhmän muoto on keskustelufoorumi. Yksinkertaisimmillaan se tarkoittaa säännöllistä aikaa ja paikkaa kokoontua. Sen muotona voi olla niin seminaari, kokous kuin vapaamuotoinen kahvitteilytilaisuus. Myös keskustelun tyyli voi vaihdella. Keskustelu voi olla

vapaamuotoista tai sille voidaan antaa selkeät säännöt. Esimerkki tällaisesta valmiiksi rakennetusta keskustelumallista on reflektiivinen ryhmä (katso seuraava kohta).

Oleennaista foorumilla on se, että eri osapuolet esittelevät näkemyksiään toinen toisilleen. Tarkoituksena ei ole välttämättä päästä yhteisymmärrykseen vaan tärkeämpää on perustella omia näkemyksiään niin, että myös toiset ymmärtävät asioiden eri puolet ja hahmottavat tilanteen eri osapuolten näkökulmasta.

Keskustelufoorumin työskentelyä helpottaa selkeä yhteinen tavoite. Foorumin tulee myös kokoontua säännöllisesti, koska se luo yhteistyölle selkärangan. Tässä yhteydessä tietty järjestelmällisyys on todettu hyväksi. Järjestelmällisyydellä tarkoitetaan sitä, että tapaamisilla on selkeä aikataulu, osallistujille jaetaan välitehtäviä (tehtäväjaolla jokainen saa kokea olevansa tärkeä osa yhteistyöryhmää: näin voidaan pitää myös motivaatiota yllä) sekä tehtävien toteuttamista ja prosessin etenemistä myös seurataan. Säännöllisyyttä auttaa toimivan tiedonkulun varmistaminen. Tiedon tulee tavoittaa kaikki tasapuolisesti. Tärkeä osa foorumin toimivuutta on osallistujien oma asenne; toisen asiantuntijuutta tai näkemyksiä on osattava arvostaa ja kunnioittaa.

Reflektiivinen ryhmä

Menetelmän tarkoituksena on kehittää moniäänistä vuoropuhelua erottamalla puhuminen ja kuunteleminen toisistaan. Tämä toteutetaan muodostamalla kaksi rinkiä, sisä- ja ulkorinki, jotka ovat vuorotellen äänessä. Puheen ylläpitämiseksi ja koordinoimiseksi mukaan otetaan myös keskusteluttaja. Keskusteluttajan rooliin ei kuitenkaan kuulu neuvominen tai ehdotukset, pelkästään puheen organisoiminen. Keskusteluttaja esittää sisäringin kaikille jäsenille tietyt kysymykset ja yrittää lisäkysymyksillä, väliyhteenvedoilla ja muilla keinoin auttaa ryhmän pohdintaa ja ryhmän ääneen ajattelemista.

Sisärinkiin on tarkoitus saada aina tietyn ammattialan tms. edustajia, joille kaikille esitetään samat kysymykset ja joihin jokainen vastaa omasta näkökulmastaan. Ideana on nimenomaan se, että tilannetta ei yritetäkään nähdä muiden perspektiivistä. Kun ulkorinki kuuntelee tätä sisäringin pohdimista, he saavat informaatiota äänessä olevan alan näkemyksistä, sen toimintamahdollisuuksista ja toiminnan mahdollisista seurauksista. Sisärinki on äänessä 15-20 minuuttia. Sen jälkeen rinkiin vaihtuu taas uusi taho. Tätä jatketaan niin kauan, kunnes kaikki tahot ovat saaneet esittää oman näkemyksensä. Lopussa kaikista vastauksista tehdään yhteenveto ja mahdolliset jatkotoimenpide-ehdotukset.

Yleensä erilaiset ryhmätyömenetelmät luokitellaan myös vuorovaikutusmenetelmien alle. Sen lisäksi että ryhmätyömenetelmillä voidaan kerätä tietoa, ne ovat käyttökelpoisia myös tiedon jatkojalostamisessa. Erilaisia ryhmätekniikoita on kehitelty useita, mutta pääpiirteissään ne eivät eroa toisistaan juuri muuten kuin nimiltään.

Yleensä ryhmätyömenetelmissä edetään vaiheittain. Aluksi kerätään tietoa ja ideoita, sitten niistä keskustellaan. Ideoiden arvioinnissa voidaan lisätä niiden hyviä ja huonoja puolia ja näin karsia pois kelvottomat ehdotukset. Hyviä ideoita työstetään eteenpäin. Ideoita voidaan myös luokitella tai asettaa tärkeysjärjestykseen. Periaatteena siis on, että tiedon synnyttämisessä ja työstämisessä on monta kierrosta, joiden aikana tietoa analysoidaan ja lokeroidaan entistä käyttökelpoisempaan muotoon. Lopuksi ryhmä myös tuottaa ideoistaan johtopäätökset ja tulokset. Esimerkkejä ryhmätyömenetelmistä ovat tulevaisuusversta, tuplatiimi, aivoriihi, skenaarioiden arviointi ja SWOT-analyysi.

Ryhmätyöskentelyä voidaan käyttää periaatteessa kaikissa tiedonkeruun vaiheissa. Se soveltuu käytettäväksi hyvin esimerkiksi kävelykierroksen jälkeen, jolloin mieli on sopivasti virittynyt uusille ajatuksille ja ideoille. Se soveltuu hyvin myös yleisötilaisuuksiin tai yhteistyöryhmän tapaamisiin (esim. keskustelufoorumille).

Ryhmätyömenetelmillä saadaan koottua suhteellisen lyhyessä ajassa suuri tieto- ja ideavaranto, jota eri ihmisillä on. Menetelmillä tuotetaan myös laaja kirjo erilaisia näkökulmia ja mielipiteitä.

Luku pohjautuu Pirjo Saaren kirjoittamaan artikkelikäsikirjoitukseen (joulukuu 2000).

Lähteet

Alasuutari P (1990). Laadullinen tutkimus. Vastapaino, Jyväskylä

Alkula T, Pöntinen S & Ylöstalo P (1999). Sosiaalitutkimuksen kvantitatiiviset menetelmät. WSOY, Juva.

Arnkil T & Eriksson E (1999). Kelluvia vuoropuhelurakenteita. Teoksessa Virtanen, P (toim): Verkostoituva asiakastyö. Kirjayhtymä, Helsinki.

Eskola J & Suoranta J (1998). Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino, Tampere.

Haverinen R (1999) Vuorovaikutuksen jäsentäminen ympäristövaikutusten arvioinnissa. Ympäristöopas 64. Suomen Ympäristökeskus.

Hirsjärvi S & Hurme H (1991) Teemahaastattelu. Helsinki: Yliopistopaino.

Juslén J (1995). Sosiaalisten vaikutusten arviointi (SVA) - monipuolisempaan suunnitteluun. Stakes Raportteja 180.

Koivujärvi S, Kantola E & Mäkinen P (1998). Sosiaalisten vaikutusten arviointi energia-alan hankkeissa. IVO-yhtiöt, IVO-A-03/98

Mäkelä K (toim.) (1990). Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki: Gaudeamus

Närhi K (1995). Käytännön kokemuksia sosiaalityön ekososiaalisesta lähestymistavasta. Sosiaalisen sisällön ja asiantuntijuuden arviointiprosessi. Jyväskylän opetussosiaalikeskuksen julkaisusarja 1/1995.

Pötsönen R & Välimaa R (1998). Ryhmähaastattelu laadullisen terveystutkimuksen menetelmänä. Terveystieteen laitoksen julkaisusarja 9/98. Jyväskylä: Yliopistopaino.

Saari P & A Hietanen (2000). Kuva yhteisöstä - Yhteisöanalyysi ja sen menetelmiä. Julkaisematon käsikirjoitus. Stakes 21.1.2001.

Tapaninen A & Vertio H (toim.) (1993). Yhteisökuvasta diagnoosiin. Stakes, raportteja 106. Jyväskylä.

Tielaitos (1994). Valtatie 4:n parantamisesta välillä Kalliola-Lepistönmäki -YVA Arviointiselostus

Tielaitos (1997). Vuoropuheluopas. Tielaitoksen selvityksiä 14/1997, TIEL 3200461.

Alasuutari, P (1990). Laadullinen tutkimus. Vastapaino, Jyväskylä.

Alkula T, Pöntinen S & Ylöstalo P (1999). Sosiaalitutkimuksen kvantitatiiviset menetelmät. WSOY, Juva.

Eskola J & Suoranta J (1998). Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino, Tampere.

Juslén J (1995). Sosiaalisten vaikutusten arviointi (SVA) - monipuolisempaan suunnitteluun. Stakes Raportteja 180.

Koivujärvi S, Kantola E & Mäkinen P (1998). Sosiaalisten vaikutusten arviointi energia-alan hankkeissa. IVO-yhtiöt, IVO-A-03/98

Saari P & A Hietanen (2000). Kuva yhteisöstä - Yhteisöanalyysi ja sen menetelmiä. Julkaisematon käsikirjoitus. Stakes 21.1.2001.

Aineiston käsittely ja käyttö

Ihmisiin kohdistuvien vaikutusten arvioinnissa voidaan hyödyntää muussa tutkimuksessa käytettäviä tiedon käsittely- ja analysointimenetelmiä. Osa niistä soveltuu vain määrällisen ja osa vain laadullisen tiedon käsittelyyn. Monia menetelmiä voidaan käyttää ristiinkin (esim. taulukointi). On kuitenkin tärkeää valita analysointimenetelmät analysoitavan aineiston ehdoilla. Menetelmiä valittaessa kannattaa harkita aineiston tarjoamat mahdollisuudet eri menetelmien käyttöön ja pohtia mitä aineistosta ylipäättään halutaan saada irti ja miten se tehdään. Haastattelu- tai ryhmätyöaineistosta ei kannata kovin pitkälle etsiä keskiarvoa, prosentteja tai luoda niiden perusteella indikaattoreita, eikä tilastoaineistoa tai aikasarjoja kannata teemoitella tai tyyppitellä. Tiedonkeruun tavoitteiden selvittäminen jo aineistonkeruuvaiheessa helpottaa myös käsittelyvaihetta.

Tiedonkeruu tuottaa usein valtavan määrän erityyppistä ja jäsentymätöntä aineistoa. Jotta tieto saadaan arviointia hyödyntämään, sitä täytyy käsitellä ja jäsentellä. Tiedon erittely selkeyttää materiaalia ja auttaa löytämään aineistosta eroja ja yhtäläisyyksiä sekä usein kokonaan uusiakin ulottuvuuksia. Käsittelyn avulla tiedosta saadaan yleistettävämpää ja saadaan esiin eri näkökulmien ja näkemysten monimuotoisuus. Jos aineisto on määrällistä, voidaan saada selville myös näkökantojen yleisyys.

Valitse tiedonkäsittelymenetelmät aineiston mukaan ja pohdi millä menetelmillä saat parhaiten tarvitsemasi tiedon aineistosta. Tiedonkäsittelymenetelmien valintaan vaikuttaa myös se mihin arvioinnin vaiheeseen tietoa aiotaan käyttää. Tiedon kunnollinen jäsentely auttaa vaikutusten tunnistamisessa ja merkittävyyden arvioinnissa, mutta erityisen tärkeää se on varsinaisessa arviointivaiheessa. Raportoinnissa tieto on sitä havainnollisempaa mitä paremmin jäsenneiltyä se on. Myös seuranta on helppoa, jos arvioinnissa on käytetty selkeästi jäsenneiltyä tietoa ja keruu- ja analysointimenetelmät on kirjattu näkyviin.

Seuraavassa tarkastellaan määrällisen tiedon käyttöä tilastoissa, indikaattoreita, ja niiden piirteitä Sosiaali- ja terveysalan sovelluksissa, sekä teemoittelua, tyypittelyä ja taulukointia. Tilastollisia menetelmiä ei tässä yhteydessä esitellä laajemmin.

Tilastollisen tiedon käyttö

Kvantitatiivisten eli määrällisten menetelmien avulla voidaan erottaa sattuma ja systemaattinen vaihtelu toisistaan, sekä kuvata eri asioiden suuruusluokkaa ja niiden välisiä riippuvuussuhteita.

Tilastomenetelmin saadaan kuva asioiden suuruusluokasta ja mahdollisesta riippuvuudesta sekä. Tilastoista saadaan nopeasti monipuolinen kuva vaikutusalueen asukkaista. Menetelmän käyttäjän olisi tunnettava kohteensa hyvin, jotta hän voi tehdä määrällisestä aineistosta oikeansuuntaisia päätelmiä ja tulkintoja. Määrällisillä menetelmillä kerättyä tietoa kannattaa aina täydentää myös laadullisilla tekijöillä. Määrällinen tieto kertoo laajempien alueiden kaikista asukkaista, mutta laadullisuudella ja pienemmällä otoksilla saadaan kuvattua paikallisia eroja tai jopa ristiriitoja, joita tilastojen keskiarvoisista tiedoista on vaikea löytää.

Tilastollisen käyttö koetaan usein helpoksi, nopeaksi ja objektiiviseksi, mutta niiden käyttöön ihmisiin kohdistuvien vaikutusten arvioinnissa liittyy kuitenkin joitakin ongelmia ja virhemahdollisuuksia. Määrällinen mittaus kohdistuu aina vain tietyn perusteiden valittuihin valitsijan tärkeiksi mieltämiin asioihin, jolloin monet ehkä jonkun muun tärkeiksi mieltämät asiat voivat jäädä kokonaan tutkimatta ja mittaamatta. Niin määrällisen kuin laadullisen tutkimuksen kohdalla on pidettävä mielessä, että tutkimuksen antama kuva on aina rajallinen. Valmiilla tilastoaineistoilla nähdään kuitenkin nopeasti alueen yhteisökohtaisia ominaispiirteitä ja mihin suuntaan nämä ominaispiirteet ovat kehittymässä.

Määrällisesti mitattavat vaikutukset voivat usein olla seurausta vain laadullisesti hahmotettavissa olevista laajemmista vaikutuksista tai vaikutusketjuista tai niiden ilmentymiä. Huolella valitut indikaattorit ja niiden käyttö voivat kuitenkin tuoda laadullisia monimutkaisia asioita huomattavasti konkreettisemmalle tasolle.

Tilastojen käsittely

Tilastotuotanto on Suomessa maailman huippuluokkaa. Mm. Tilastokeskus, ministeriöt ja niiden alaiset laitokset sekä kunnat tuottavat paljon ihmisten elinympäristöä kuvaavia tietoja. Tiedon hyödyntäminen vaikutusten arvioinnissa on kuitenkin ongelmallista, koska tieto on useimmiten hyvin hajanaista, eri viranomaisten ja tahojen omissa rekistereissään ylläpitämää ja kerätty erilaisin perustein ja menetelmin. Kokonaiskuvan hahmottaminen saatavilla olevasta tiedosta saattaa olla hankalaa.

Tietojen hyödyntämistä vaikeuttaa myös se, että tilastojen tieto rajoittuu useimmiten valtakunnan tai kunnan tasolle. Pienaluekohtaista tai paikkatietoa on tarjolla hyvin vähän tai se on vaikeasti hankittavaa.

Ajallinen vertailukin voi olla ongelmallista. Eri vuosina on voitu kerätä tietoa eri tavoin. Tilastointiperusteet, kuten aluejaotukset ovat voineet muuttua tai joiltakin vuosilta tai kausilta puuttuu kokonaan vastaavat tiedot.

Myös tilastotiedon ja itse kerätyn aineiston vertailu saattaa olla hankalaa. Tilastojen keruuperusteista, rajauksesta tai tiedonkeruutavasta ei aina ole tietoa, jolloin voi olla mahdotonta tietää voiko itse keräämäänsä aineistoa lainkaan verrata valmiiseen aineistoon.

Esimerkki: Hämeenlinnan kaupungissa selvitettiin alueellisen tietotuotannon kokeiluprosjektissa (STM 1997) millaisia tietoja kunnalla on valmiina käytettävissään 1900 asukkaan asuinalueesta.

Hämeenlinnan projektiin oli valittu joukko aluetta kuvaavia tietoja, joiden avulla pyrittiin luomaan alueen kokonaiskuva eri tahojen yhteistyön ja alueen kehittämisen pohjaksi. Näiden tilastolukujen analysointia oli kuitenkin täydennettävä alueen asukkaiden ja alueella työskentelevien asiantuntijoiden tiedoilla, joita ei ole tilastoista täsmällisinä lukuina nähtävissä. Aluekuvauksessa käytettävät tiedot voivat myös vuosien mittaan vaihdella. Käyttöarvoltaan vähäisiksi jääneet tiedot voidaan jättää pois ja tilalle ottaa uusia. Kuitenkin samoja tietoja on syytä kerätä useammalta vuodelta, jotta niiden kehittämisestä voitaisiin tehdä johtopäätöksiä.

Esimerkki käytettävissä olevista tilastotiedoista kunnassa (Alueellinen tietotuotanto osana sektorirajat ylittävää alueellista yhteistyötä, STM 1997)

Tieto	Tuottaja, Vaihtoehtoinen tuottaja	Päivityksen useus
Asukasluku	Tilastokeskus, suunnittelu- ja kehittämistoimisto	Vuosittain tarvittaessa
Ikärakenne	Tilastokeskus suunnittelu- ja kehittämistoimisto	Vuosittain tarvittaessa
15 vuotta täyttäneiden koulutusaste	Tilastokeskus, väestölaskenta	5 vuoden välein
Ammattiasema	Tilastokeskus, väestölaskenta	5 vuoden välein
15 vuotta täyttäneiden valtionveronalaiset tulot tai valtionveronalaiset tulot/asukas	Tilastokeskus, väestölaskenta	5 vuoden välein
Työttömyys: * työttömien määrä * työttömät ammattiryhmittäin: * työttömien ikärakenne * pitkäaikaistyöttömät * peruspäivärahaa/työmarkkina- tukea saavat * työttömyyden kesto	Tilastokeskus, työvoimatilasto sekä väestölaskenta Työvoimapiiri/-toimisto, tarvittaessa	5 vuoden välein
Ulkomaalaiset	Tilastokeskus suunnittelu- ja kehittämistoimisto	Vuosittain vuosittain/ tarvittaessa
Asuntokuntien keskikoko	Tilastokeskus, väestölaskenta	5 vuoden välein

Yksin asuvat	Tilastokeskus, väestölaskenta	5 vuoden välein
Lapsiperheet, lapsiperheet lasten lukumäärän mukaan	Tilastokeskus, väestölaskenta	5 vuoden välein
Yksinhuoltajat	Tilastokeskus, väestölaskenta	5 vuoden välein
Vanhusasuntokunnat	Tilastokeskus väestölaskenta	5 vuoden välein
Yksinasuvat yli 65-vuotiaat	Tilastokeskus, väestölaskenta	5 vuoden välein
Asuntokanta: * vuokra-asuntojen osuus asuntokannasta * kerrostalo/omakotitalot * opiskelija-asunnot	Tilastokeskus, väestölaskenta	5 vuoden välein
Vuokra-asuminen: * Tyhjä kaupungin välittämät vuokra-asunnot * Vuokra-asuntojono * Vuokrarästit * Vuokratalojen ylläpitokustannukset * Häädöt	Asuntotoimisto Asuntotoimisto Isännöitsijät Isännöitsijät Isännöitsijät	Jatkuva seuranta taloittain Jatkuva seuranta Talokohtainen seuranta Talokohtainen seuranta Talokohtainen seuranta
Toimeentulotukiasiakkaat * asiakkaat * perheenjäsenet	Perusturva	Kuukausittain
Toimeentulotuen määrä perusturva kuukausittain * mk * mk/asiakas * mk/perheenjäsen * mk/asukas	Perusturva	Kuukausittain
Toimeentulotuen saannin syy perusturva * syylokitus	Perusturva	Kuukausittain tarvittaessa
Huostassa olevat lapset	Perusturva	Vuosittain/tarvittaessa
Lastensuojeluilmoitus * ilmoitusten määrä * ilmoituksen tekijä	Perusturva	Vuosittain/tarvittaessa
Lasten laitossijoitukset	Perusturva	Vuosittain
Lasten kotihoidon tuki * mk, * mk/lapsi * mk/perhe	Kela	Kuukausittain

Koulukuraattorin asiakkaat * määrä * asiakkaaksi tulon syyt	Kouluvirasto	Vuosittain, kouluittain
Rikosilmoitukset	Poliisi	Kuukausittain
Hälytysilmoitukset	Poliisi	Kuukausittain
Tk-lääkäripalvelujen käyttö * ikäryhmittäin * käyntimäärittäin	Kansanterveystyön kuntayhtymä	Vuosittain
Tk-sairaalan palvelujen käyttö * hoidetut potilaat, * hoitajaksot * hoitopäivät * pitkäaikaispotilaiden hoitopäivät	Kansanterveystyön kuntayhtymä	Vuosittain
Keskussairaalan palvelut * poliklinikkakäynnit diagnooseittain, yleissairaudet ja psykiatria erikseen * hoitopäivät, hoitajaksot erikoisaloittain ja ikäryhmittäin * yli 30 päivää hoidossa olleet	Sairaanhoitopiiri	Kuukausittain
Päiväkodit * paikkojen määrä: * läsnäolopäivät * käyttöaste	Perusturva	Kuukausittain, päiväkodeittain
Perhepäivähoito * hoitopäivät: * paikkojen määrä	Perusturva	Kuukausittain
Kodinhoitoapu * ruokakunnat * käyntikerrat	Perusturva	Vuosittain
Seurakunnan diakoniatyö * asiakaskontaktien määrä * asiakaskontaktit ikäryhmittäin * ryhmätoiminnot	Seurakunnat	Vuosittain (aluejako poikkeaa kaupungin aluejaosta)

Indikaattorit

Indikaattori tiivistää suuria, eri tietovarastoissa olevia tietoja helpommin hallittavaan ja ymmärrettävään muotoon. Indikaattoreilla voidaan näin tarjota kansalaisille monia yhteiskuntaan ja ihmisten omaan elämään liittyviä tietoja yksinkertaisessa muodossa. Tiedon ymmärtäminen mahdollistaa mielipiteen muodostamisen ja osallistumisen keskusteluun (Rosenström ym. 2000)

Valmiita indikaattorilistoja ja tietojen keruuta tehdään yhtä aikaa usealla suunnalla. Olemassaolevia indikaattorilistoja on esimerkiksi:

- Stakesin hyvinvoinnin indikaattorit

- Kestävän kehityksen indikaattorit
- Paikallisagendan 21:n indikaattorit

Sisäasiainministeriö on kuvannut kaupunki-indikaattorityössä hyvien indikaattoreiden vaatimuksia (Sisäasiainministeriö 1998):

- vertailtavuus - kaupunkien väliset vertailut ja kaupungin oman kehityksen seuranta,
- kattavuus - koko moni-ilmeinen kaupunki kuvataan,
- merkittävyys - kuvataan yhteiskunnallisesti ja kaupunkien kannalta merkittäviä asioita,
- luotettavuus- tilastojen ja indikaattoreiden perusvaatimuksia,
- helppo ymmärtää - ei liian monimutkaisia tietotiivistymiä, jotka vaikeita esittää ja tulkita,
- herkkiä - muutosten ja kehitys- suuntien kuvaus keskeistä,
- yksiselitteisiä -käsitteet, määritelmät ja luokitukset alusta alkaen selkeiksi,
- riippumattomia -tilastojen ja indikaattoreiden perushyveitä,
- mitattavia -tilastoidindikaattorin lähtökohta,
- helposti saatavilla - asettaa vaatimuksia esittämistavalle, jakelulle (väline ja tapa) sekä hinnalle,
- ajantasaisia - haaste indikaattorin perustana olevien tilastojen tuotantoprosessille ja myös sisällölle,
- kohtuulliset kustannukset - rajataan ja määritellään indikaattorijoukko hyvin sekä hiotaan hyvä tuotantomalli ja prosessi, koska tieto tarvitaan säännöllisesti (ainakin vuosittain).

Lyhyesti sosiaali- ja terveystieteiden indikaattoreista

Sosiaali- ja terveystieteiden sisältöalueella indikaattori- ja paikkatietotyön reunaehtona on asiakkaiden tietosuojat. Valtaosa sosiaali- ja terveydenhuollon käsittelemistä henkilötiedoista on salassa pidettäviä ja/tai arkaluonteisia, näin esimerkiksi sairastavuustiedot eivät ole arviointia varten vapaasti saatavissa. Asukasluku, ikärakenne, työllisyys tai kiinteistöjen koko tai hintataso ovat esimerkkejä julkisista tiedoista.

Toinen ongelma on kunnallisen tiedonkeruun alueellistamattomuus sosiaali- ja terveydenhuollon alalla. Käytettävissä olevat tunnusluvut ovat useimmin koko kuntaa, harvemmin suuralueittain tai piireittäin kuvattuja. Käytännön arviointityössä tiedot on useimmiten erikseen kerättävä asukkailta tai poimittava kunnan tietokannoista.

Sosiaali- ja terveystieteiden kustannuksia tarkasteltaessa kustannukset voidaan jakaa suoriin ja epäsuoriin kustannuksiin.

Suorat kustannukset aiheutuvat palveluiden tarjoamisesta: asuminen, liikkuminen, sosiaalipalvelut, avustukset. Suoriin kustannuksiin vaikuttavat suoraan palveluiden tehokkuudesta, ajoittamista ja sijoittamisesta tehdyt ratkaisut.

Epäkohtien hinta määräytyy sosiaalisektorin tehokkuudesta eli tietyn alueen kustannukset eivät välttämättä kuvaa suoraan alueen ongelmia vaan alueella työskentelyn kustannuksia. Jos esimerkiksi alueella kustannukset nousevat, niin on hyvä tarkastaa, johtuuko kustannusten nousu tehostuneesta työstä vai esimerkiksi huonosta organisoinnista.

Epäsuorat kustannukset syntyvät huonon ja puutteellisen elinympäristön tuottamasta pahoinvoinnista. Syiden ja vaikutusten yhteyttä ei välttämättä voida esittää perinteisen

kustannuslaskennan vaatimalla tarkkuudella. Esimerkiksi rikollisuuden ja ilkvallan yhteyden kuvaaminen ympäristötekijöiden suhteen: tiedetään yhteys sosiaalisten suhteiden puutteeseen, yhteisölliseen kontrolliin, entä fyysisen ympäristön tuki yhteisön muodostumiselle.

Kestävän kehityksen indikaattoriyön yhteydessä on todettu että indikaattori on luonteeltaan asioita yksinkertaistava, joten varmojen johtopäätösten tekeminen yhden tai muutaman indikaattorin avulla on epävarmaa. Asiasta ei välttämättä muodostu riittävää kokonaiskuvaa, koska indikaattori ei selitä muutoksen syytä. Päätöksentekotilanne voi vaatia esimerkiksi tutkimuksen tuottamaa lisätietoa.

Kaikkia asioita ei voida järkevästi kuvata määrällisillä tunnusluvuilla. Näin ollen jokin tärkeä asia, joka ei ole numeerisesti mitattavissa, saattaa jäädä tarkastelun ulkopuolelle, mikä puolestaan johtaa vääriin tulkintoihin. Kokonaiskuvan saaminen edellyttää laadullisten arviointien sisällyttämistä tulkintoihin. Esimerkiksi kestävään kehitykseen kuuluu monia laadullisia ulottuvuuksia, kuten onnellisuus ja tyytyväisyys elämään, joita on vaikea mitata määrällisesti.

Teemoittelu

Teemoittelulla tarkoitetaan laadullisen aineiston pilkkomista ja ryhmittelyä erilaisten aihepiirien alle. Näin on mahdollista vertailla tiettyjen teemojen esiintymistä aineistossa.

Ennen varsinaista teemojen etsimistä aineisto voidaan kuitenkin ryhmitellä esittäjän tai alkuperän mukaan. Aineisto voidaan jakaa esimerkiksi asukkaiden, yhdistysten ja viranomaisten näkemyksiin. Näkemyksiä voidaan edelleen ryhmitellä esimerkiksi ikäryhmittäin, sukupuolittain jne. Tällainen alustava ryhmittely kannattaa tehdä, jos aineistoa on paljon. Näin eri ryhmien näkemykset pysyvät omissa nipuissaan ja tämä helpottaa jatkokäsittelyä.

Alustavan ryhmittelyn jälkeen aineistosta aletaan etsiä varsinaisia teemoja eli aiheita. Teemoittelun tueksi voidaan tehdä teemakortisto, johon aineisto pilkotaan eri aihealueittain. Ideana on etsiä aineistosta tiettyä teemaa kuvaavia näkemyksiä. Nämä näkemykset viedään sitten kortistoon sitä kuvaavan teeman alle. Näin saadaan luokiteltua sisällöllisiä näkemyseroja, joita eri ryhmittymillä on.

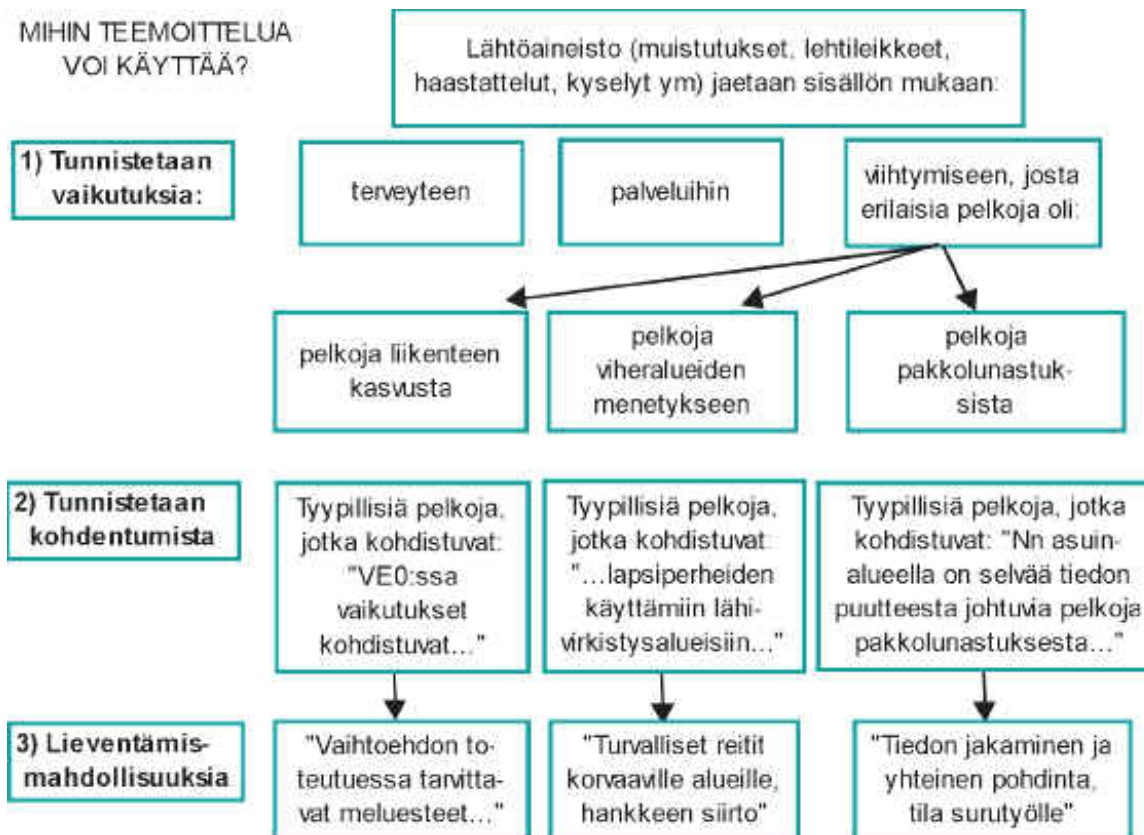
Jos aineistonkeruu on tapahtunut teemahaastattelulla, on aineiston pilkkominen suhteellisen helppoa, koska haastattelun teemat muodostavat jo itsessään jäsennyksen aineistoon. Eli aineistosta voidaan haastattelurungon avulla seuloa esiin sellaisia tekstikohtia, jotka kertovat kyseisestä aiheesta.

Mutta teemakortistoa voidaan käyttää myös muunlaisten aineistojen käsittelyssä. Tällöin tutkija rakentaa jälkikäteen teemarungon, jota vasten hän analysoi aineistoaan. Kun teemarunko rakennetaan jälkikäteen, se voidaan teemoitella esimerkiksi IVA-prosessin vaiheiden mukaan. Tällöin puhutaan suunnittelulähtöisestä teemalistasta.

Esimerkki: Ajatellaan, että jollekin alueelle ollaan suunnittelemassa moottoritietä ja tutkimuksessa halutaan selvittää alueen asukkaiden näkemyksiä kyseisestä hankkeesta. Tutkimuksen yhtenä osa-alueena halutaan selvittää mahdollisia haittoja, joita hankkeesta koituu asukkaille.

"Hankkeen mahdolliset haitat" muodostuu täten yhdeksi teemaksi. Tämä teema viedään teemakortistoon yhdeksi otsikoksi ja sen alle kerätään haastattelu kerrallaan ko. teemaa koskevat näkemykset. Näkemykset voidaan kirjoittaa ylös joko sellaisenaan (kuvatun sanatarkasti sitä, mitä

haastateltava on sanonut) tai sitten näkemyksistä voidaan tehdä tiivistelmä, jossa kerrotaan pääpiirteissään, mitä mieltä haastateltava on hankkeen haitoista.

Teemarunko voidaan rakentaa myös erilaisten SVA-tarkistuslistojen pohjalta. Tällöin teemoiksi voidaan valita esimerkiksi sosiaaliset verkostot, palvelut, sosiaalinen turvallisuus, kulttuuriympäristö tai psykososiaalinen ympäristö.

Teemojen mukaan ryhmiteltyjen näkemysten sisältöä voidaan kuvailla aineistosta poimituilla sitaateilla. Sitaatit ovat sanatarkkoja lainauksia alkuperäisistä teksteistä, joilla pyritään kuvaamaan aineistoa ja siitä esiinnoitettuja teemoja. Sitaatteja voidaan käyttää myös perustelemään tehtyjä tulkintoja ja johtopäätöksiä.

Teemoittelu on suositeltava analyysitapa jonkin käytännöllisen ongelman ratkaisemisessa, koska sillä voidaan poimia kätevästi ja nopeasti tutkimusongelman kannalta olennaista tietoa.

Esimerkki sitaattien käytöstä: (ote kuvitellusta tutkimuksesta koskien moottoritiehanketta):

Asukkaat näkivät hankkeella olevan monenlaisia haitallisia vaikutuksia. Vastauksissa oltiin huolestuneita mm. lasten liikkumisen turvallisuudesta:

"..mutta nuo lapset minua huolettavat. Nehän joutuu koulumatkallaankin ylittämään tien monta kertaa.."

Samoin mahdolliset meluhaitat nostattivat mielipiteitä:

"..sehän lisää liikennettäkin niin ja kuka sitä alituista pörräämistä jaksaa kuunnella.."

Tyypittely

Teemoittelun jälkeen aineisto voidaan myös tyypitellä. Tällä tarkoitetaan sitä, että eri teemojen sisältä etsitään näkemyksille yhteisiä ominaisuuksia ja muodostetaan näistä yhteisistä näkemyksistä eräänlainen yleistys, tyyppiesimerkki. Tyypittelyssä siis tiivistetään joukko tiettyä teemaa koskevia näkemyksiä yleistykseksi.

Esimerkki: Tutkimuksen yhtenä teemana oli moottoritiehankkeen haitat, joita haluttiin tiedustella alueen asukkailta. Aluksi aineisto ryhmiteltiin ikäryhmittäin. Sen jälkeen teemaotsikon alle koottiin eri ikäryhmien näkemyksiä hankkeen haitoista. Tämän jälkeen teemoittelua syvennettiin muodostamalla tyyppiesimerkkejä tietyn ryhmän näkemyksistä. Ikäihmisten näkemysten tyyppiesimerkissä korostui moottoritien mukanaan tuoma melu ja rauhattomuus. Työssäkävien tyypillinen näkemys asiasta sen sijaan oli työmatkojen helpottuminen.

Myös tyyppien kuvaamisessa käytetään apuna sitaatteja. Tyyppi voidaan muodostaa kahdella tavalla:

1) Otetaan yksi tyypillinen vastaus kuvaamaan laajemmin ryhmän näkemyksiä.

Esimerkki: Ikäihmisten yleinen pelko moottoritien rakentamisesta liittyy sen aiheuttamaan liikenteen määrän nousuun ja tästä johtuvaan meluun ja rauhattomuuteen. Yksi haastatelluista tiivistä tämän seuraavasti: "..saakohan sitä enää nukuttuakaan, kun vieressä pörrää autoja päivät ja yöt.."

2) Ryhmän näkemyksiä kuvataan yhdistämällä useita näkemyksiä keskimääräiseksi näkemykseksi. Keskimääräinen näkemys edustaa siis koko joukkoa. Mukaan otetaan vain sellaisia asioita, jotka esiintyvät suurella osalla tai kaikissa vastauksissa. Eli ryhmän näkemys voidaan yleistää eräänlaiseksi yhteenvedoksi, johon on koottu tyypillisiä vastauksia useasta eri haastattelusta.

Katso alla oleva esimerkki näkemystyyppien taulukoinnista.

Taulukointi

Taulukointi on aineiston jäsentelymenetelmä, jota voidaan käyttää niin määrälliseen kuin laadulliseen aineistoon. Sitä voidaan tehdä monella tavalla. Yksinkertaisimmillaan, esimerkiksi laadullisen aineiston jäsentelyssä, se voi tarkoittaa mekaanista laskemista.

Esimerkki: Hyvä esimerkki mekaanisesta laskemisesta on tukkimiehen kirjanpito. Se toimii pohjana esimerkiksi sosiaalitoimiston asiakaskunnan kartoittamisessa. Yhteisötasoisten ratkaisujen löytämiseksi kirjanpitoon voidaan yhdistää myös tyypittely. Näin voidaan selvittää asiakasryhmittäisesti, miksi asiakkaat käyvät toimistossa ja kuinka usein. Työntekijä käy läpi asiakaskuntaansa ja kartoittaa esimerkiksi sitä, keiden kanssa riittää pelkkä rahanjako, keiden kanssa kannattaa tehdä pidemmän tähtäimen suunnitelmaa. Apuna muistiinpanoissa toimii päiväkirja. Toimistossa voidaan kehittää työntekijöille myös yhteinen barometri, johon kaikki kirjaavat havaintojaan ylös yhdessä päätettyjen sääntöjen pohjalta. Näin voidaan kehittää samalla omaa työtä.

Aineiston määrällinen analyysi on hyvä keino päästä liikkeelle laadullisen tiedon analysoinnissa. Kuten yllä olevassa esimerkissä, määrällistä analyysia voidaan sitten syventää tyypittelemällä. Yleensä liikkeelle lähdetään kuitenkin toisinpäin eli aluksi aineisto teemoitellaan, tyypitellään ja tarvittaessa näkemykset esitetään tyyppisiin ryhmiteltyinä taulukkomuodossa. Taulukointia käytetään lähinnä ryhmän eroavaisuuksien kuvailuun.

Esimerkki näkemystyyppien taulukoinnista:

RYHMÄ	"Melu lisääntyy"	"Lasten liikkumisen turvallisuus vähenee"	"Liikkuminen nopeutuu"
Ikäihmiset	12	7	1
Työssäkäyvät	5	11	14
Nuoret	3	7	12
Aineistossa ko. tyyppin näkemyksiä yhteensä	20	25	27

Taulukon perusteella ei voida tehdä määrällisiä yleistyksiä, siis todeta esimerkiksi, että näkemysten perusteella liikkuminen nopeutuu, koska kyseistä tyyppiä esiintyi aineistossa eniten. Sen sijaan voidaan todeta, että ikäihmiset kokevat suurimmaksi haitaksi melun lisääntymisen tai että nuoret ja työssäkäyvät kokevat moottoritien rakentamisen helpottavan liikkumista.

Numeroinnin ja taulukoinnin tarkoituksena ei siis ole laskea näkemyksiä vaan tunnistaa ja kuvailla eri ryhmien merkittävimpiä näkemyseroja.

Vältä tietotulvaa!

Tiedonkeruussa ei kannata kerätä kaikkea mahdollista tietoa, jota tutkittavasta kohteesta on saatavilla, vaan periaatteena on ennemminkin tiedon minimointi: tietoa kerätään niin vähän kuin on tarpeen. Tiedonkeruu tulee tehdä oman tietotarpeen puntaroinnin pohjalta: mikä tieto on oleellista tutkittavan kohteen kannalta, mikä kannattaa jättää ulkopuolelle? Mitä tietoa kohteesta on jo saatavilla, miltä alueilta tietoa tulee kerätä lisää? Ennen tiedonkeruun aloittamista on tärkeää miettiä mitä todella haluaa tietää. Selkeä tavoite ja rajaus helpottavat ja nopeuttavat tiedonkeruuta.

Aluksi kannattaa tutustua olemassa olevaan tietoon (sekundääriaineistoon), koska sitä on runsaasti saatavilla ja se on yleensä helpoimmin hankittavissa. Tämän kartoituksen pohjalta voidaan miettiä, ovatko lisäselvitykset tarpeellisia ja millä tiedonhankintamenetelmillä ne tulee toteuttaa.

Menetelmät voidaan jaotella myös arviointiprosessin vaiheiden mukaan. Täytyy kuitenkin muistaa, että menetelmiä voi käyttää monissa arvioinnin vaiheissa ja että yhdellä kertaa tietoa saadaan usean arvioinninvaiheen tarpeeseen. Esimerkiksi vaikutuksia tunnistettaessa voidaan saada tietoa myös merkittävyydestä, vaihtoehtoista tai lieventämisestä.

Lähteet

Alasuutari, P (1990). Laadullinen tutkimus. Vastapaino, Jyväskylä.

Alkula T, Pöntinen S & P Ylöstalo (1999). Sosiaalitutkimuksen kvantitatiiviset menetelmät. WSOY

Eskola J & Suoranta J (1998). Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino, Tampere.

Estlander K & S Pekkarinen (1998). Liikennejärjestelmää muokkaavien toimenpiteiden välillisten vaikutusten arviointi. –Väliraportti, ensimmäinen tutkimusvaihe. Lyyli –raporttisarja 2. VTT Yhdyskuntatekniikka tutkimusraportti 433/1998.

Juslén J (1995). Sosiaalisten vaikutusten arviointi (SVA) - monipuolisempaan suunnitteluun. Stakes Raportteja 180.

Koivujärvi S, Kantola E & Mäkinen P (1998). Sosiaalisten vaikutusten arviointi energia-alan hankkeissa. IVO-yhtiöt, IVO-A-03/98

Kortteinen M & M Vaattovaara (1999). Pääkaupunkiseudun kehityssuunta on kääntynyt. Yhteiskuntapolitiikka 64:4.

Lyyli (Ympäristövaikutuksiltaan edullinen yhdyskuntarakenne ja liikennejärjestelmä - tutkimusohjelma(1998). Esite.

Närhi K (1995). Käytännön kokemuksia sosiaalityön ekososiaalisesta lähestymistavasta. Sosiaalisen sisällön ja asiantuntijuuden arviointiprosessi. Jyväskylän opetussosiaalikeskuksen julkaisusarja 1/1995.

Rosenström U & M Palosaari (2000). Kestävyyden mitta. Suomen kestävän kehityksen indikaattorit 2000. Suomen ympäristö 404.

Rusila K, Britschgi V & S Pekkarinen (2000). Liikennejärjestelmän suunnittelu, ympäristö ja vaikutusten kohdistuminen, Loppuraportti. VTT Yhdyskuntatekniikka, tutkimusraportti 579/2000.

Saari P & A Hietanen (2001). Kuva yhteisöstä - Yhteisöanalyysi ja sen menetelmiä. Stakes/Ymp. Käsikirjoitus 21.1.2001.

Sisäasiainministeriö (1998). Suomalaisia kaupunkeja ja kaupunkiseutuja. Kaupunki-indikaattorit 1998. Kaupunkipolitiikan yhteistyöryhmän julkaisu.

STM (1997). Alueellinen tietotuotanto osana sektorirajat ylittävää alueellista yhteistyötä. Hämeenlinnan kaupunki, Suunnittelu ja kehittämistoimisto Sosiaalikehitys Oy. Sosiaali- ja terveysministeriön monisteita 1997:9.

2. Lisää nykytilan kartoittamisen menetelmiä

2.1 Sekundaaristen aineistojen käyttö

Sekundaarisilla aineistoilla tarkoitetaan sellaisia jo olemassa olevia aineistoja, jotka on tuotettu muuta tarkoitusta varten, mutta joiden sisältöä voidaan hyödyntää kehittämistyössä. Sekundaariset aineistot voidaan jakaa kuvailevaan (sanat, kuvat) ja määrälliseen aineistoon (numerot ja taulukot).

2.2 Kysely ja haastattelu

Kyselystä ja haastattelusta käytetään yhteisnimitystä survey-tutkimus, koska menetelmät täydentävät toisiaan tiedonkeruussa. Menetelmiä käytetäänkin usein yhdessä.

Kyselyssä vastaaja täyttää itse kysyttävät tiedot. Haastattelu on tutkijan ohjaama, ennalta suunniteltu keskustelu, jossa haastattelija kirjaa haastateltavan vastaukset. Erilaisia variaatioita näiden kahden välimaastossa ovat esimerkiksi lomakehaastattelu, puhelinhaastattelu ja kyselylomakkeen täyttö ohjatusti.

Menetelmien käyttöjärjestys vaihtelee. Jos tehdään aluksi kysely, haastattelulla voidaan syventää kyselystä saatua tietoa. Voidaan myös toimia päinvastaisessa järjestyksessä, jolloin haastattelun käyttö aluksi pyrkii varmistamaan sen, että kyselyssä osataan tehdä oikeita kysymyksiä.

Lisätietoa ja sovelluksia:

Kysely (OPH:n ja YLE:n etälukio)

Haastattelututkimus (YTK)

2.3 Yleisötilaisuus

Yleisötilaisuudessa suunnittelijat esittelevät suunnitelmaa erilaisen materiaalin avulla. Vuorovaikutus tapahtuu sekä yhteisten keskustelujen kautta että suunnittelijoiden ja osallistujien kahdenkeskisinä keskusteluina.

Yleisötilaisuuksien järjestämisellä on monia tavoitteita. Yleisötilaisuudet voivat olla selkeästi tiedotustilaisuuksia, jolloin suunnittelijat ainoastaan kertovat hankkeen vireilläolosta tai esittelevät suunnitelmia. Yleensä toisena tavoitteena on tiedonhankinta eli tilaisuuden yhteydessä kerätään myös osallistujien kommentteja ja näkemyksiä.

Parhaimmillaan yleisötilaisuudet toimivat keskustelun ja sovittelun areenoina, joilla voidaan edistää eri osapuolten keskinäistä ymmärrystä. Tällöin yleisötilaisuus ei jää vain yksipuoliseksi tiedotukseksi ja tiedonhankinnaksi, vaan se on myös laajempaa yhteistyötä ja osallistumista.

Sovelluksia:

Morenian kiviainesten nostohankkeen yleisötilaisuudet

2.4 Fokusryhmät

Fokusryhmässä (focus groups) keskitytään 7-9 hengen ryhmissä yhteen yleisluonteiseen kysymykseen noin 1,5 tunnin ajaksi. Vetäjä esittelee teeman, josta on yleensä kerrottu myös

etukäteen. Apuna ei käytetä strukturoitua kysymyslistaa vaan aiheesta keskustellaan vapaasti. Keskustelun aikana opitaan toisten näkemyksistä ja löydetään uusia näkökulmia käsiteltävään asiaan. Menetelmä on hyödyllinen erityisesti silloin, ryhmä koostuu eri alojen ihmisistä. Fokusryhmätekniiikan sovelluksia ovat innovoiva fokusryhmä, kommentoiva fokusryhmä ja suunnitteluklubi (ks. lisää Turunen & Turtiainen 2004).

Lisätietoa ja sovelluksia:

Pennanen P & Winell K (1997). "Kuntalaisten näkökulma esiin." Fokusryhmähaastattelut TK 2000 -projektikunnissa. Loppuraportti. Aiheita 35/1997. Stakes.

Turunen J-P & Turtiainen M (2004). Miten saada tulevia asukkaita osallistumaan uusien asuinalueiden suunnitteluun? Kuntatekniiikka 3/2004.

Lähteet:

<http://www.ag.arizona.edu/futures/tou/sem2-techniques.html#Focus%20Groups>

<http://www.valt.helsinki.fi/yleope/kvali/kvali12.htm>

<http://www.cs.uta.fi/usabsem/luvut/4-Parviainen.pdf>

2.5 Havainnointi

Havainnointi voi olla joko ulkopuolista tai osallistuvaa. Osallistuvalla havainnoinnilla tarkoitetaan aineistonkeruutapaa, jossa tutkija osallistuu tutkimansa yhteisön toimintaan. Ulkopuolisessa havainnoinnissa eli observoinnissa havainnoitsija pyrkii olemaan mahdollisimman huomaamaton.

Havainnointi on systemaattista ihmisten toiminnan ja käyttäytymisen kartoitusta. Havainnointia voidaan käyttää myös silloin, kun tutkitaan asenteita ja mielipiteitä, joita on vaikea ilmaista suoraan sanallisesti. Havainnointi voidaan yhdistää muihin menetelmiin kuten ohjattuun kävelyretkeen, haastatteluun tai kyselyyn.

Lisätietoa ja sovelluksia:

[Tiedonkeruu aluekuvauksessa \(Stakes\)](#)

Lähteet:

<http://www.hut.fi/Yksikot/YTK/koulutus/metodikortti/Obser.html>

<http://www.uiah.fi/projects/metodi/062.htm>

2.6 Mielikuvakartta

Mielikuvakarttaa käytetään, kun halutaan tietoa ihmisten suhtautumisesta omaan elinympäristöönsä. Kartan avulla voidaan tutkia sitä, millaisiksi kaupungin tai muun alueen eri osat nähdään ja miten ne koetaan. Mielikuvakartan kanssa samantapainen menetelmä on ns. tarrakartta, jossa erilaisilla karttaan kiinnitettävillä tarroilla ilmaistaan, millaisina eri alueet koetaan.

Lisätietoa ja sovelluksia:

[Mielikuvakartta arvojen, pelkojen ja mielikuvien havainnollistamisessa, esim. valtatie 4 \(Stakes\)](#)

[Mielikuvakartta Niiralan koulun alueesta \(Pohjois-Savon muisti\)](#)

[Mielikuvakartta kulttuuriympäristöstä \(Pohjois-Karjalan museo\)](#)

Lähde:

<http://www.hut.fi/Yksikot/YTK/koulutus/metodikortti/Tarrakart.html>

2.7 Ohjattu kävelykierros ja aistikävely

Ohjattu kävelykierros (gåtur) koostuu ryhmäkävelystä ja -keskustelusta. Kävelyretki alueelle toteutetaan kaikkien osallistujien yhteistyönä. Menetelmä soveltuu esimerkiksi suunnitteluhankkeen alkuvaiheeseen tai jälkiarviointiin.

Lisätietoa ja sovelluksia:

Ohjattu kävelykierros Hakunilan yläkoulussa (Katso tiedosto kahdeksaluokkalaisten näkemyksiä)
Aura, S, Ylinen, H & Ylönen, A (1999). Lähiön sosiaalinen kehittäminen. Asukkaiden osallistuminen lähiön uudistamisen perustana. Tampereen teknillisen korkeakoulun arkkitehtuurin osaston julkaisuja 2.

Lähteet:

<http://www.hut.fi/Yksikot/YTK/koulutus/metodikortti/Gatur.html>

Myös **aistikävelyn** avulla kerätään tietoa ihmisten ympäristöstä ja sen havainnoimisesta. Kävelyreitien varrella kerätään tuntemuksia ympäristöstä eri aistien avulla.

Lähde:

<http://www.hut.fi/Yksikot/YTK/koulutus/metodikortti/Aistik.html>

2.8 Ideoivat ryhmät (asukasraati, keskustelufoorumi, yhteistyöryhmä)

Asukasraadin tarkoituksena on säännöllisesti ideoida ja kehittää tärkeäksi koettuja asioita. Tavoitteena on aktivoida asukkaiden osallistumista tiiviimpään sosiaaliseen kanssakäymiseen ja toimintaan oman asuinalueensa hyväksi. Raadin avulla asukkailla on mahdollisuus tuoda esiin asioita, joihin he haluavat vaikuttaa omassa elinympäristössään.

Lisätietoa ja sovelluksia:

Tesoman asukasraati (Mansetori)

Keskustelufoorumi tarkoittaa yksinkertaisimmillaan säännöllistä aikaa ja paikkaa kokoontua. Sen muotona voi olla niin seminaari, kokous, vapaamuotoinen kahvitteilytilaisuus tai Internet-sivusto. Myös keskustelun tyyli voi vaihdella. Keskustelu voi olla vapaamuotoista tai sille voidaan antaa selkeät säännöt.

Olellista foorumissa on se, että eri osapuolet esittelevät näkemyksiään toisilleen. Tarkoituksena ei ole välttämättä päästä yhteisymmärrykseen vaan tärkeämpää on perustella omia näkemyksiään niin, että myös toiset ymmärtävät asioiden eri puolet ja hahmottavat tilanteen eri osapuolten näkökulmasta. Foorumin työskentelyä helpottaa selkeä yhteinen tavoite.

Lisätietoa ja sovelluksia:

Päivänen, J, H Kurki & L Virrankoski (2002). Parempaan kaupunginosaan. Aluefoorumi kehittämisen menetelmänä. Ympäristöministeriö. Suomen ympäristö 589.
Kotikatu, Alueelliset verkkosivustot osallistumisen ja vaikuttamisen välineenä

Yhteistyöryhmään kootaan eri tahojen edustajat keskustelemaan hankkeesta ja sovitteluun erilaisia mielipiteitä. Sen tarkoituksena on tuoda päättäjien tietoon sekä julkisuuteen eri osapuolten näkemykset perusteluineen. Tärkeää on sopia heti aluksi työn tavoitteista ja toimintatavoista.

Yhteistyöryhmää voidaan kutsua myös neuvottelu- tai yhteissuunnitteluryhmäksi. Siihen osallistuvat kaikkien hankkeesta kiinnostuneiden ryhmien edustajat. Siten se on laajempi kuin esim. hankeryhmä, johon osallistuu vain keskeisimpien sidosryhmien edustajia. Yhteistyöryhmässä käsitellään suunnitteluun liittyviä ratkaisevimpia asioita.

2.9 Reflektiiviset ryhmät (alue- ja teemaseulat, samoalainen ympyrä)

Reflektiivisen ryhmän tarkoituksena on kehittää moniäänistä vuoropuhelua erottamalla puhuminen ja kuunteleminen toisistaan. Tämä toteutetaan muodostamalla kaksi rinkiä, sisä- ja ulkorinki, jotka ovat vuorotellen äänessä. Puheen ylläpitämiseksi ja koordinoimiseksi mukaan otetaan myös keskusteluttaja. Keskusteluttajan rooliin ei kuulu neuvominen tai ehdotukset, vaan pelkästään puheen organisoiminen. Keskusteluttaja esittää sisäringin kaikille jäsenille tietyt kysymykset ja yrittää lisäkysymyksillä ja välyhteenvedoilla auttaa ryhmän pohdintaa ja ääneen ajattelemista.

Sisärinkiin on tarkoitus saada tietyn ammattialan tms. edustajia, joille kaikille esitetään samat kysymykset ja joihin jokainen vastaa omasta näkökulmastaan. Ideana on nimenomaan se, että tilannetta ei yritetäkään nähdä muiden perspektiivistä. Kun ulkorinki kuuntelee sisäringin pohdimista, he saavat informaatiota äänessä olevan alan näkemyksistä, sen toimintamahdollisuuksista ja toiminnan mahdollisista seurauksista. Sen jälkeen rinkiin vaihtuu taas uusi taho. Tätä jatketaan niin kauan, kunnes kaikki tahot ovat saaneet esittää oman näkemyksensä. Lopussa kaikista vastauksista tehdään yhteenveto ja mahdolliset jatkotoimenpide-ehdotukset.

Alueseulat ja teemaseulat ovat keskenään hyvin samankaltaisia työskentelymenetelmiä. Alueseulaa käytetään alueellisen yhteistyön tai muiden alueellisten kysymysten pohdintaan silloin kun mitään kokoavaa teemaa ei ole. Teemaseulaa käytetään kun kokoonnutaan pohtimaan jotain jo tematisoitunutta asiaa. Teemaseuloissa eri osapuolet siis reflektoivat ajatuksiaan ja suunnitelmiaan etukäteen valitusta teemasta.

Lisätietoa ja sovelluksia:

Petäsmäen alueseula (Raisio)

Lähteet:

Arnkil, Eriksson & Arnkil (2000). Palveluiden dialoginen kehittäminen kunnissa. Stakes raportteja 253.

Samoalaisessa ympyrässä tarjotaan kaikille osallisille mahdollisuus tuoda mielipiteensä esiin ja osallistua keskusteluun muiden osapuolten kanssa. Menetelmä sopii vastakkaistenkin näkemysten käsittelyyn. Osallistujat kokoontuvat huoneeseen, jossa on pöydällä mikrofoni ja sen ympärillä muutama tuoli. Muut osallistujat istuvat ulkokehällä. Jokaisella osallistujalla on oikeus puhua, mutta vain pöydällä olevaan yhteen mikrofoniiin. Puheen jälkeen on siirryttävä takaisin ulkokehälle muun yleisön joukkoon.

Lähde:

Tielaitos (1997). Vuoropuheluopas. Tielaitoksen selvityksiä 14/1997. Edita, Helsinki.

2.10 Ryhmätyömenetelmät (suunnittelupaja ja aivoriihi)

Ryhmätyömenetelmillä voidaan kerätä tietoa, mutta ne ovat käyttökelpoisia myös tiedon jatkojalostamisessa. Erilaisia ryhmätekniikoita on kehitelty useita, mutta pääpiirteiltään ne ovat melko samankaltaisia.

Yleensä ryhmätyömenetelmissä edetään vaiheittain. Aluksi kerätään tietoa ja ideoita, sitten niistä keskustellaan. Ideoiden arvioinnissa voidaan kartoittaa niiden hyviä ja huonoja puolia ja karsia pois soveltumattomat ehdotukset. Hyviä ideoita työstetään eteenpäin. Ideoita voidaan myös luokitella tai asettaa tärkeysjärjestykseen. Periaatteena siis on, että tiedon synnyttämisessä ja työstämisessä on monta kierrosta, joiden aikana tietoa analysoidaan ja lokeroidaan entistä käyttökelpoisempaan muotoon. Lopuksi ryhmä myös tuottaa ideoistaan johtopäätökset ja tulokset.

Suunnittelupaja on vuorovaikutteisen suunnittelun perustyökalu. Sillä tarkoitetaan vuorovaikutteisten tilaisuuksien kokonaisuutta. Suunnittelupajoja voidaan käyttää suunnittelun kaikissa vaiheissa, mutta erityisesti heti suunnittelu- ja päätöksentekoprosessin alkuvaiheessa.

Tilaisuuksien menetelmänä käytetään erityisesti pienryhmissä työskentelyä, joten kyseessä on eräänlainen yleisötilaisuuden muunnelma. Osallistujille kerrotaan lyhyesti tarvittavat tiedot hankkeesta sekä suullisesti että kirjallisesti ennen ryhmätyöskentelyä.

Lähteet:

<http://www.hut.fi/Yksikot/YTK/koulutus/metodikortti/Suunn.html>

Tielaitos (1997). Vuoropuheluopas. Tielaitoksen selvityksiä 14/1997. Edita, Helsinki.

Aivoriihityöskentelyä voidaan kutsua myös ideointitapaamiseksi. Aivoriihen tavoitteena on tuottaa mahdollisimman paljon ideoita ja luovia ratkaisuja. Jotta mahdollisimman tuntuiset ideat saataisiin esiin, kritiikki on ehdottomasti kielletty. Kaikki ideat merkitään muistiin ja arvioidaan vasta jälkepäin. Aivoriihi soveltuu erityisesti ideoiden ja ratkaisumallien tuottamiseen.

Lisätietoa ja sovelluksia:

Outinen M, Holma T & Lempinen K (1994). Laatu ja asiakas. Laatu työskentely sosiaali- ja terveysalalla. WSOY, Juva.

Laadun kehittäminen perusterveydenhuollossa. Perusterveydenhuollon laadunvarmistuksen työryhmän loppuraportti. Aiheita 40/1995. Stakes.

Aivoriihet (Opetushallitus)

Lähteet:

Tielaitos (1997). Vuoropuheluopas. Tielaitoksen selvityksiä 14/1997. Edita, Helsinki.

<http://www.helsinki.fi/~olindy/aivoriihi.html>

2.11 SWOT-analyysi, SWAP-analyysi

SWOT-analyysiä hyödynnetään suunnitteluun liittyvien ongelmien tunnistamisessa, arvioinnissa ja kehittämisessä. Menetelmällä kartoitetaan heikkouksia, vahvuuksia, mahdollisuuksia ja uhkia. Nämä kootaan nelikentäksi.

SWAP-analyysissä tehdään samanlainen nelikenttä kuin SWOT-analyysissäkin. Kartoitettavissa

alueissa on kuitenkin eroavaisuuksia; SWAP:issä tarkastellaan heikkouksia, vahvuuksia, tavoitteita ja ongelmia.

Lisätietoa ja sovelluksia:

[Esimerkki valtakunnallisen jättesuunnitelman vaikutusten arvioinnista \(Stakes\)](#)
[Nuorisopolitiikan valtavirtaistaminen](#)

Lähteet:

<http://www.hut.fi/Yksikot/YTK/koulutus/metodikortti/Swot.html>

Horelli L & Roininen J (1998) Rakennepolitiikan tasa-arvoarviointi. ESR-julkaisut 32/98.

2.12 Yhteisöanalyysi ja alueanalyysi

Alue- ja yhteisöanalyysi, yhteisökuva, -profiili tai -diagnoosi, ympäristöanalyysi, terveys- ja sosiaaliprofiili, aluekuvaus ja hyvinvointiselonteko ovat erilaisin painotuksin tehtyjä samantyyppisiä katsauksia. Kuntien terveyden edistämisen yhteydessä käytetään usein termejä hyvinvointitase tai hyvinvointitilinpito.

Yhteisöanalyysissa kerätään, kuvataan ja analysoidaan tietoa jostakin yhteisöstä. Yhteisöllä voidaan tarkoittaa esimerkiksi tietyn alueen asukkaita tai jotakin väestöryhmää. Yhteisöanalyysin tekemiseen ei ole olemassa yhtä oikeaa mallia, vaan tiedonkeruussa ja analysoinnissa tulee huomioida sekä analyysin käyttötarkoitus että yhteisön tarpeet ja ominaispiirteet.

Yhteisöanalyysissa käytetään sekä määrällisiä että laadullisia menetelmiä. Tiedonhankinta kannattaa aloittaa jo olemassa olevan perustiedon analysoinnilla. Tämän jälkeen analyysiä syvennetään ja monipuolistetaan laadullisella tiedonkeruulla. Erityisen tärkeää on saada analyysiin mukaan myös asukkaiden henkilökohtaisia näkemyksiä ja tulkintoja.

Lisätietoa ja sovelluksia:

[Pornaisten yhteisöanalyysi](#)
[Tehtäväkortit yhteisöanalyysin välineenä](#)
[Yhteisöanalyysilla työ alkuun](#)
[Avaimia yhteisöanalyysiin](#)

Alueanalyysi on ympäristön tilasta ja asukkaiden hyvinvoinnista tehty laaja katsaus, jonka tarkoituksena on toimia yhteisön kehittämisen ja suunnittelun apuna. Tarkasteltavat tekijät ovat tapauskohtaisia. Analyyseja voidaan tehdä hyvin erilaisia tarpeita varten, erilaisilla muuttujilla ja analyysimenetelmillä. Kuvauksen perustana ovat usein kartat, tilastot ja tunnusluvut. Tilastotietoja täydennetään ihmisten arkielämää, esimerkiksi liikkumista, viihtymistä ja toimintaa koskevalla tiedolla. Analyysiin tulee saada mukaan myös työntekijöiden ja asukkaiden kokemusperäinen eli ns. hiljainen tieto.

Lisätietoa ja sovelluksia:

[Keravan päivähoidon alueanalyysi](#)

Lähde: Tapaninen, Kauppinen, Kivinen, Kotilainen, Kurenniemi & Pajukoski (2002). Ympäristö ja hyvinvointi. WSOY, Helsinki.

2.13 Jana / Kaariharjoitus

Kaariharjoitus sopii asenteiden, käsitysten, kokemusten ja mielipiteiden tarkasteluun ja näkyväksi tekemiseen. Menetelmän avulla saadaan esiin kaikkien osallistujien näkemykset, toisin kuin esimerkiksi keskustelussa, jossa äänekkäimpien mielipiteet usein korostuvat. Kaariharjoitusta voidaan hyödyntää erilaisessa koulutus- ja kehittämistyössä ja se soveltuu myös arkaluonteisten mielipidekysymysten käsittelyyn.

Aluksi tehdään lattialle jana tai kaari, joka kuvaa jonkin ilmiön hyväksyttävyyttä. Kaaren toisessa päässä on ilmiön täydellinen hyväksyntä ja vastakkaisessa päässä täydellinen hyväksymättömyys. Osallistujia pyydetään valitsemaan paikkansa kaarella sen mukaan, kuinka hyväksyttävänä he pitävät tarkasteltavaa ilmiötä. Kun kaikki ovat asettuneet kaarelle, heitä pyydetään kertomaan, millä perusteella ovat valinneet paikkansa. Sen jälkeen muut ryhmäläiset saavat kommentoida perustelua. Keskustelun jälkeen kukin voi vielä vaihtaa paikkaansa kaarella.

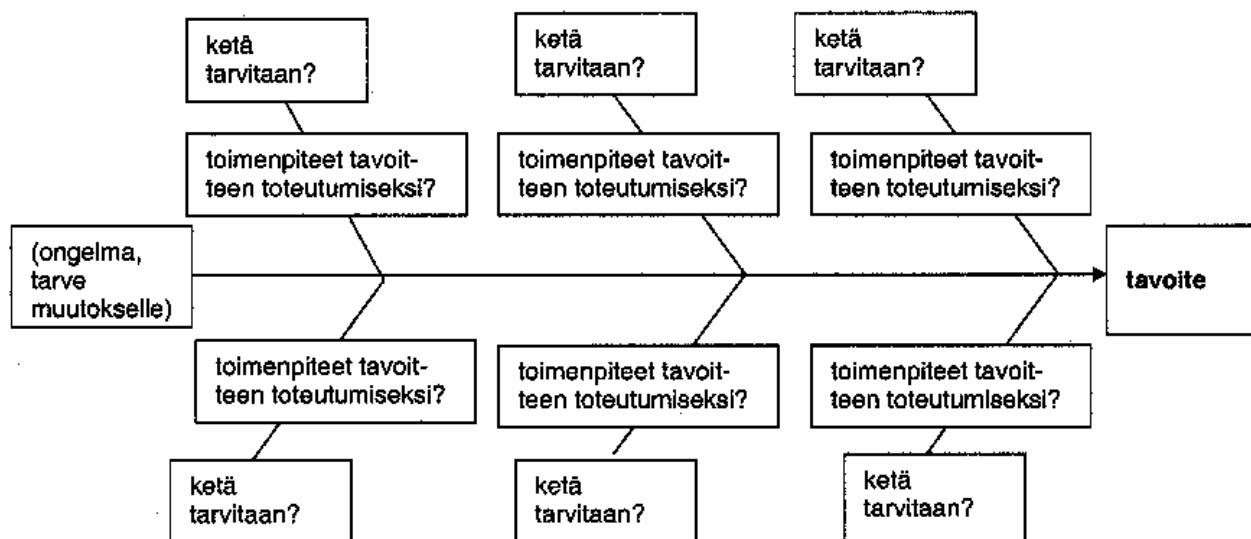
Menetelmää voidaan soveltaa esimerkiksi siten, että ilmiötä pohditaan pareittain. Tällöin parin tehtävänä on neuvotella asiasta ja löytää yhteisymmärrys siitä, mihin kohtaan kaarta he haluavat asettua. Jos samassa harjoituksessa halutaan käsitellä useampia aihepiiriin liittyviä asioita, jokaiselle osallistujalle voidaan antaa pohdittavaksi jonkin ilmiön osa.

Lähteet:

Suunnittelija Arja Liinamo, Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
Projektipäällikkö Maija Ritamo, Stakes.

2.14 Kalanruoto-malli

Kalanruoto-mallin avulla voidaan tunnistaa mitä toimijoita tai hallinnonaloja tarvitaan tavoitteen saavuttamiseksi. Mallia voidaan käyttää sekä mahdollisuuksien tunnistamisessa että ongelmien ratkaisemisessa.

Ensin määritellään tunnistettu ongelma mallin pyrstöön (vasen laita) ja tavoitetilä mallin päähän (oikea laita). Pyrstölaatikko voidaan myös jättää tyhjäksi, jos varsinaista ongelmaa ei ole. Sen jälkeen mietitään, mitä toimijoita tavoitteen saavuttamiseksi tarvitaan ja millaisia toimenpiteitä se edellyttää kultakin toimijalta. Mallin täyttämässä voidaan soveltaa esim. aikajärjestystä (toimijat kirjataan ruotoihin sen mukaan kenen on toimittava ensin, edeten vasemmalta oikealle) tai aluetasoon perustuvaa jaottelua (selkärangan yläpuolisiin ruotoihin kirjataan alueelliset toimijat ja alapuolisiin ruotoihin paikalliset toimijat).

2.15 Tavoitteiden ristiinarviointi

Tavoitteiden ristiinarvioinnissa pyritään tunnistamaan, ovatko eri toimijoiden tai ohjelmien tavoitteet keskenään samansuuntaisia vai ristiriitaisia (ts. heikentääkö tavoitteen A toteutuminen tavoitteen B toteutumista). Tavoitteiden yhteensopivuutta voidaan tarkastella oheisen taulukon avulla. Ristiriitojen tunnistamisen jälkeen tavoitteita voidaan muotoilla uudelleen niin, että ne palvelevat paremmin yhteistä päämäärää.

	Tavoite A	Tavoite B	Tavoite C
Tavoite A	---	Tavoitteet A ja B tukevat toisiaan, koska...	Tavoitteet A ja C ovat keskenään osittain ristiriidassa, koska...
Tavoite B		---	
Tavoite C	Tavoitteet A ja C ovat keskenään ristiriidassa, koska...		---

Taulukossa ristiinarvioitavat tavoitteet voivat olla esimerkiksi eri ohjelmista, jos tarkoituksena on koota ohjelmat yhteen eheäksi kokonaisuudeksi.